

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Psichologijos institutas

Agota Statkutė

Edukacinės ir vaiko psichologijos studijų programa
Magistro darbas

**Vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumai ir jų ryšys su tėvų ir
mokytojų elgesiu**

Darbo vadovė: doc. dr. V. Pakalniškienė

Vilnius
2019

TURINYS

SANTRAUKA.....	3
SUMMARY.....	4
SVARBIAUSIOS SAŲVOKOS.....	5
PRATARMĖ.....	6
1. ĮVADAS.....	8
1.1. Vaikystės ir paauglystės amžiaus tarpniai ir internetas.....	8
1.2. Interneto galimybės ir grėsmės.....	9
1.2.1. Galimybės ir veiklų įvairovė internete.....	9
1.2.2. Grėsmės ir pavojai internete.....	10
1.3. Vaikų ir paauglių naudojimas internetu ir tėvai.....	15
1.4. Vaikų ir paauglių naudojimas internetu ir mokytojai.....	20
1.5. Tyrimo tikslas ir uždaviniai.....	21
2. TYRIMO METODIKA.....	22
2.1. Tyrimo dalyviai.....	22
2.2. Instrumentai.....	22
2.2.1. Vaikų ir paauglių interneto naudojimosi ypatumai.....	22
2.2.2. Tėvų parama ir kontrolė.....	24
2.2.3. Mokytojų parama ir kontrolė.....	25
2.2.4. Galių ir sunkumų klausimynas.....	26
2.3. Tyrimo eiga.....	26
2.4. Duomenų analizės metodai.....	27
3. REZULTATAI.....	28
3.1. Vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumai ir jų palyginimas tarp dviejų amžiaus grupių.....	28
3.2. Vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumų ryšiai su tėvų naudojamomis paramos ir kontrolės priemonėmis.....	38
3.3. Vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumų ryšiai su mokytojų naudojamomis paramos ir kontrolės priemonėmis.....	44
4. REZULTATŲ APTARIMAS.....	47
IŠVADOS.....	54
LITERATŪRA.....	55

SANTRAUKA

Vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumai ir jų ryšys su tėvų ir mokytojų elgesiu, Agota Statkutė, Vilnius, Vilniaus universitetas, 2019, 60p.

Interneto naudojimas pastaraisiais metais yra išaugęs tiek, kad dauguma žmonių nebeįsivaizduoja ne tik savo gyvenimo, bet ir savo kasdienės veiklos be jo. Auga ir vaikų ir paauglių naudojimas internetu, o kartu su juo ir galimos rizikos ir grėsmės internete. Kyla klausimas, kokie yra vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumai, patiriamos grėsmės bei ar tėvų ir mokytojų elgesys gali būti susijęs su saugesniu interneto naudojimu. Tad šio darbo tikslas ir buvo įvertinti Lietuvos vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumus ir išsiaiškinti, kokie ryšiai sieja vaikų naudojimąsi internetu ir tėvų bei mokytojų teikiamą paramą ir naudojamas kontrolės priemonės. Tyrime dalyvavo 1012 vaikų nuo 9 iki 17 metų ir vienas iš jų tėvų. Visi tyrimo dalyviai pildė tyrimui sukurtas anketas. Gauti duomenys buvo analizuojami taikant koreliacinio tyrimo strategiją. Rezultatai atskleidė, kad tai, kaip vaikai naudojami internetu yra susiję su vaikų amžiumi. Taip pat buvo gauta, kad tėvų ir mokytojų naudojamos paramos ir kontrolės priemonės gali lemti saugesnį vaiko naudojimąsi internetu, o skatinimas savarankiškai veikti internete - prastesnes vaikų patirtis internete.

Raktiniai žodžiai: naudojimas internetu, vaikai, tėvai, mokytojai

SUMMARY

Children and Teenagers Internet Use and its Relationship with Parents and Teachers, Agota Statkutė, Vilnius, Vilnius University, 2019, 60p.

Internet usage is so huge that most of the people cannot imagine their life and daily routine without it. Various activities on the Internet are more and more popular among children and teenagers and this can cause various threats. There are few questions related with Internet usage among children and teenagers: What are the characteristics of this usage? What threats children and teenagers using Internet can face? Can behaviour of parents and teachers might be related with safer usage of the Internet for children and teenagers? The aim of this paper was to evaluate the usage of the Internet among children and teenagers in Lithuania and to find out what are the connection between usage of the Internet among children and teenagers and support and control means used by of parents and teachers. 1012 children from 9 to 17 years old together with one of their parents participated in this research. All the participants filled questionnaires created for this research. Results were analysed while using strategy of correlational research. Results showed that the usage of the Internet is directly related with the age of children. What is more, this research also proves that support and control means used by parents and teachers can influence safer usage of the Internet for children. Finally, the research shows that stimulation of independant usage of the Internet might cause negative experiences for children.

Keywords: internet use, children, parents, teachers.

SVARBIAUSIOS SĄVOKOS

Internetas – tarptautinis keitimosi duomenimis kompiuterinis tinklas (Internetinis lietuvių kalbos žodynas).

Rizikingas elgesys internete – tai potencialiai pavojinga veikla virtualioje erdvėje, kuri gali kelti grėsmę interneto vartotojui (Jokubaitė, 2014).

Kontrolės priemonės internete - įvairios su interneto naudojimu susijusios taisyklės, ribojamas interneto naudojimo laikas bei priežiūra, kai vaikas naudojasi internetu (buvimas tame pačiame kambaryje, peržiūra, ką vaikas ten veikia, prašymas parodyti, ką jis ten veikia) (Bartau-Rojas, Aierbe-Barandiaran & Oregui-González, 2018).

Palaikymo priemonės internete - modeliavimas (tiek tėvų, tiek vyresnių brolių/seserų pavyzdys, kaip naudotis internetu), mokymas ir bendravimas (Bartau-Rojas et al., 2018).

PRATARMĖ

Interneto pasiekiamumas ir naudojimas pastaraisiais metais tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje yra išaugęs tiek, kad dauguma žmonių nebeįsivaizduoja ne tik savo gyvenimo, bet ir savo kasdienės veiklos be jo. Galimybės naudotis tiek viešuoju bevieliniu internetu, tiek internetu namuose stipriai išaugo – 2017 metų duomenimis, 75 procentai Lietuvos gyventojų turėjo galimybę naudotis internetu namuose, lyginant su 2007 metų duomenimis interneto prieinamumas namuose išaugo 31 procentu (Statista, 2017). Be to, Lietuva pirmauja pagal viešojo bevielio ryšio spartą (Hazanchuk, 2017), o pagal plačiajuosčio interneto spartą užima 17 vietą pasaulyje (Cable, 2018). Padidėjęs prieinamumas bei apskritai pagerėjusi interneto kokybė stipriai prisideda prie dažnesnio interneto naudojimo. Dažnesnį interneto naudojimą paskatina ir išsiplėtusios techninės galimybės – mobiliųjų duomenų ir išmaniųjų telefonų dėka internetu galima naudotis kiekviename savo gyvenimo žingsnyje. Visiškai įprasta važiuojant troleibusu skaityti pasaulio naujienas, bendrauti su žmogumi iš kito pasaulio krašto ar naršyti socialiniuose tinkluose. Internetas pastaraisiais metais patobulėjo ne tik savo prieinamumu, bet ir veiklų įvairumu – jau seniai internetas nebėra naudojamas tik persiųsti informaciją, juo naudojantis galima rasti praktiškai bet kokią informaciją, dirbti, mokytis, vesti/klausytis įvairių seminarų, pirkti/parduoti/mainyti - ir tai tik dalis interneto galimybių. Vis dėl to, kartu su išaugusiomis interneto galimybėmis išaugo ir grėsmės internete. Ir būtent dėl to, kad internetą galima naudoti pačiais įvairiausiai tikslais ir ten išgyventi ne tik malonias, bet ir liūdinančias ar neraminančias patirtis, labai svarbu tyrinėti naudojimosi internetu ypatumus, kad tas grėsmes būtų galima kuo labiau sumažinti.

Internetas prieinamas praktiškai visiems – nuo mažų vaikų iki senyvo amžiaus žmonių. Vaikai internetu pradeda naudotis vis jaunesniame amžiuje. 2017 metų duomenis Lietuvoje 95% 16 – 25 metų amžiaus jaunuolių kasdieną naudojami internetu ir būtent ši grupė yra dažniausiai naudojanti internetą (Statista, 2017). Be to, vaikų ir paauglių naudojimas internetu su metais auga – palyginus 2010 ir 2018 metų duomenis, paaiškėjo, kad vaikai ir paaugliai dabar internete praleidžia vidutiniškai valandą daugiau nei anksčiau (Grigutyte, Raižienė, Pakalniškienė ir Povilaitis, 2018). Didesnis naudojimas vaikystėje ir paauglystėje bei įvairūs raidos ypatumai gali būti susiję su didesnėmis grėsmėmis internete šiame amžiuje. Be to, kadangi internetas buvo kuriamas galvojant ne apie vaikus ir jų saugumą, tai būtent jiems kyla ir didžiausia tikimybė susidurti su įvairiomis grėsmėmis ir pavojais internete (European Commission Press Release Database, 2012). Kadangi interneto naudojimas be suaugusiųjų priežiūros gali sukelti nemažai pavojų, tai akivaizdu, kad vienas iš didžiausių ir svarbiausių šių dienų iššūkių tėvams, mokykloms ir visai švietimo sistemai yra padėti maksimaliai išnaudoti interneto privalumus ir kiek galima labiau sumažinti interneto naudojimo rizikas tarp vaikų ir paauglių (Bartau-Rojas et al., 2018). Nors yra ankstesnių tyrimų, kurie nagrinėja

vaikų ir paauglių naudojimąsi internetu ir to ryšį su tėvų elgesiu, tačiau tyrimuose dažnai užmiršamas mokyklos ir mokytojų vaidmuo. Be to, kadangi vaikų ir paauglių naudojimas internetu auga, tai gali keistis ir tėvų vaidmuo bei jų naudojamų strategijų įtaka. Taigi, šiuo metu, nėra aišku, kaip siejasi įvairūs vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumai, pavyzdžiui, naudojimosi internetu laikas bei bjaurus elgesys su kitais internete, ir tėvų bei mokytojų elgesys – tai yra teikiama parama bei naudojamos kontrolės priemonės. Šiame tyrime bus siekiama išsiaiškinti, ar tėvų ir mokytojų elgesys gali paveikti tai, kaip vaikai naudoja ir ką patiria internete. Šis tyrimas yra projekto „Lietuvos vaikų ir paauglių naudojimas internetu: grėsmių ir galimybių tendencijos ES šalių kontekste“ (S-MIP-17-1/LSS-250000-1087. Vadovė doc. dr. Neringa Grigutytė. 2017-2020) dalis.

1. ĮVADAS

1.1. Vaikystės ir paauglystės amžiaus tarpsniai ir internetas

Vaikų ir paauglių interneto naudojimosi ypatumai gali priklausyti nuo jų amžiaus. Tam, kad būtų galima geriau suprasti, kuo vaikams ir paaugliams svarbus internetas bei kokie jiems būdingi interneto naudojimo ypatumai, naudinga panagrinėti, kas yra sakoma apie šiuos amžiaus tarpsnius raidos teorijose. Daugiausiai dėmesio vaikystei ir paauglystei skiriama įvairiose psichoanalitinėse teorijose. Daug dėmesio savo raidos teorijoje šiems amžiaus tarpsniams skyrė ir E. Eriksonas. Jis išskyrė, kad 7 – 11 metų vaikai sprendžia meistriskumo/menkavertiškumo konfliktą. Šios stadijos tikslas yra įgyti žinių ir socialinių įgūdžių, kurie yra reikalingi visuomenėje. Šiuo metu ypatingai svarbus sėkmės išgyvenimas - jei šiuo metu vaikas patiria nedaug sėkmės, tai jis gali pradėti jaustis negalintis kažko padaryti, menkavertis (Boeree, 1997). Nekeista, kodėl tokio amžiaus vaikai gali lengvai įsijausti į gyvenimą internete – tokiu būdu jie gali paprastesniu ir lengviau prieinamu būdu lavinti savo socialinius įgūdžius, pasiekti reikalingą informaciją, mokytis ir, svarbiausia, patirti sėkmę. Visi socialiniai tinklai sukurti taip, kad sėkmę patirti būtų ypatingai lengva – kiekvienas „patinka“ paspaudimas, kiekviena kito žmogaus reakcija ar komentaras gali padėti pasijausti reikšmingu ir pasiekti šiuo amžiaus tarpsniu ypač svarbius tikslus. Kita vertus, internetas palengvina ne tik sėkmės patyrimą, bet ir priešingai, nesėkmės galimybę – patyčios internete, nesėkmės viešumas gali priversti jaustis dar mažiau reikšmingu ir galinčiu nei tai būtų įmanoma sąlygomis, kai nėra interneto. Dėl to ypatingai svarbu nagrinėti vaikų naudojimosi internetu įpročius bei ypatumus, kurie gali padėti jiems ne tik internetu naudotis sėkmingai, bet ir sėkmingai pereiti į kitą amžiaus tarpsnį.

Paauglystė, dažniausiai skaičiuojama nuo 12 metų, kelia jau kitus tikslus. Tai laikas, kai žmogaus gyvenime vyksta daug pokyčių, dažnai kalbant apie šį laikotarpį sakoma, kad tai laikas, kai jau nebesi vaikas, bet dar nesi suaugęs, o tai kelia savus iššūkius. Anot E. Eriksono šio amžiaus tarpsnio konfliktas – tapatumas/vaidmenų sumaištis. Pagrindinis šio laikotarpio tikslas – atsakyti į klausimą, kas aš esu, ir suprasti savo vietą pasaulyje. Tai laikas, kai keičiasi santykis su žmonėmis, darosi vis svarbiau priklausyti grupei, svarbesnė ne tėvų, o bendraamžių ir draugų nuomonė (Boeree, 1997). Interneto naudojimas gali tiek palengvinti, tiek pasunkinti tapatumo paieškas – iš vienos pusės internetas suteikia galimybę lengviau išreikšti save, savo nuomonę, rasti bendraminčių, prisijungti prie įvairių grupių, iš kitos pusės - didesnės grėsmės prisijungti prie rizikos grupių, daugiau galimybių rasti pavojingą elgesį propaguojančios informacijos. Apskritai, įvairiais tyrimais įrodyta, kad paauglystėje kartu su savęs paieškomis yra būdingas ir rizikingas elgesys, noras bandyti ir rizikuoti (Abbott-Chapman & Denholm, 2001; Thomas, Kavanagh, Tucker, Burchett, & Tripney, 2007), tad,

kadangi internete taip pat yra gausu įvairių grėsmių, tai būtent paaugliai gali būti ypač jų pažeidžiami. Dėl šių priežasčių, svarbu atkreipti dėmesį į paauglių elgesį internete.

Dėl aptartų skirtingų amžiaus tarpsnių ypatumų vaikams iki paauglystės ir jau paaugliams gali būti būdingi skirtingi naudojimosi internetu ypatumai. Šiame tyrime bus bandoma panagrinėti, ar tokie skirtumai egzistuoja ir, jei taip, kokie jie.

1.2. Interneto galimybės ir grėsmės

1.2.1. Galimybės ir veiklų įvairovė internete

Akivaizdu, kad internetas vaikams ir paaugliams suteikia neribotas galimybes. Visgi, kyla klausimas, kokiomis veiklomis internete jie užsiima. Paauglių elgsenos elektroninėje erdvėje analizės ataskaitoje, teigiama, kad dažniausiai Lietuvos paaugliai įvardija tokius pagrindinius naudojimosi internetu motyvus – siekis bendrauti (socialiniai tinklai, bendravimo tinklapiai ir programėlės), siekis atsipalaiduoti (žaidimai, vaizdo ir garso įrašų žiūrėjimas ir klausymas), siekis rasti/surinkti informacijos (pasirengimas pamokoms, informacijos paieška dominančiomis temomis), noras parduoti ar įsigyti įvairių daiktų ar paslaugų bei seksualinių santykių pažinimo tikslai (informacijos rinkimas, pornografija) (Ruškus, Tvirdauskas, Kačenauskaitė ir Tvirdauskienė, 2009). Verta atkreipti dėmesį, kad šio tyrimo duomenimis, daugiausiai laiko paaugliai teigia praleidžiantys socialiniuose tinkluose ir įvairių žaidimų tinklapiuose. Kitas Lietuvoje atliktas tyrimas (Žibėnienė ir Brasienė, 2013) rodo, kad svarbiausia veikla internete mokiniams yra informacinių pažintinių tinklapių naršymas bei vaizdo ir kitos medžiagos peržiūra, klausymas, mainai, taip pat jiems svarbus dalyvavimas socialiniuose tinkluose. Remiantis šiais rezultatais galima teigti, kad mokiniai Lietuvoje dažniausiai internetu naudojami ieškodami įvairios informacijos bei socializacijos tikslais. Taip pat yra duomenų, kurie rodo, kad vaikai internete dažniausiai ieško informacijos namų darbams, atlieka mokykloje užduotus namų darbus (Lee & Chae, 2007; Katz, Lee, & Byrne, 2015) arba žaidžia (Lee & Chae, 2007). Visi šie tyrimai rodo, kad vaikai linkę internete užsiimti su mokymusi, bendravimu ir pramogomis susijusiomis veiklomis. Atrodo, kad šios veiklos yra naudingos ir jokio pavojaus nekeliančios, vis dėl to, yra tyrimų, kurie teigia, kad tėvai yra linkę pervertinti, kiek vaikai naudoja internetą naudingais ir teigiamais tikslais (Katz et al., 2015). Dėl to šiame tyrime bus nagrinėjama, ką vaikai ir paaugliai veikia internete. Ir nors internete tikrai gausu naudingų ir prasmingų veiklų, nereiktų užmiršti ir apie internete galimas sutikti grėsmes ir jų galimą įtaką vaikams.

1.2.2. Grėsmės ir pavojai internete

Kai atsirado internetas, apie jo trūkumas nebuvo labai kalbama, visų pirma dėl to, kad niekas neįsivaizdavo, kokio masto paplitimo jis sulauks. Buvo kalbama apie privalumus, suteikiamas galimybes ir naujus įgūdžius. Be to, kaip vienas iš interneto privalumų gali būti įvardijama ir tai, kad kaip ir nėra realios fizinės galimybės nukentėti arba ji yra labai minimali. Vis dėl to, jei internetas būtų visiškai saugus ir būtų galima kalbėti tik apie jo privalumus, tai nebūtų kuriami saugaus interneto projektai, įvairios apsaugos priemonės ar programos, siekiantys apsaugoti nuo internete slypinčių grėsmių ir pavojų. Lietuvoje taip pat vykdomi įvairūs projektai, kuriais siekiama internetą padaryti patikima aplinka. 2012 metų duomenimis, atlikus įvairių Europos šalių naudojimosi internetu ypatumų tyrimą, Lietuva buvo priskirta prie aukšto galimų grėsmių internete lygio šalių (Haddon & Livingstone, 2012). Dėl to, Lietuvoje ypatingai svarbu kalbėti ir atkreipti dėmesį į galimus pavojus internete ir kaip galima nuo jų apsisaugoti. Natūraliai kyla klausimas, kokios yra tos grėsmės, nuo kurių stengiamasi apsaugoti internete, ypač kalbant apie vaikus ir paauglius.

Grėsmių internete yra įvairių ir jas galima skirstyti pagal veiklos rūšį. Vieno tyrimo metu buvo išskirta, kad interneto naudojimas visada yra susijęs su netinkamo turinio, nenorimo kontakto ir netinkamo elgesio rizika (Olafsson, 2011). Netinkamas turinys – tai įvairus seksualinis turinys, lošimo tinklapiai, savižudybės, savęs žalojimo būdai, žiaurus/smurtaujantis elgesys prieš žmonės ar gyvūnus. Nenorimas kontaktas – tai nepažįstamų žmonių žinutės, galimas internetinis persekiojimas ir priekabiavimas, internetinės patyčios, asmeninės informacijos panaudojimas. Galiausiai, įvairi veikla internete gali padidinti netinkamo elgesio riziką. Paprastai lengviau netinkamai elgtis, kai niekas to nemato, negali tavęs identifikuoti ar nežiūri tau į akis – tad internetas sukuria tobulas sąlygas elgtis netinkamai – daug dalykų galima daryti anonimiškai ir be jokių pasekmių. Tad visa tai, tiek netinkamas turinys, tiek galimas nenorimas kontaktas, tiek padidėjusi netinkamo elgesio rizika ir yra dažniausiai internete sutinkamos grėsmės.

Grėsmės internete gali būti siejamos ir su paties asmens atliekamu rizikingu elgesiu. Rizikingas elgesys internete – tai potencialiai pavojinga veikla virtualioje erdvėje, kuri gali kelti grėsmę interneto vartotojui (Jokubaitė, 2014). Vieno tyrimo duomenys rodo, kad mokyklinio amžiaus asmenims labiausiai būdingas rizikingas elgesys internete, kuris gali kelti grėsmę pačiam interneto vartotojui, yra asmeninės informacijos siuntimas, bendravimas su nepažįstamais žmonėmis, internetinis priekabiavimas, patyčios, seksualinio turinio tinklapių lankymas ir tinklapių, kurie gali kompiuterį užkrėsti virusais, lankymas (Paluckaitė ir Žardeckaitė – Matulaitienė, 2015). Tad viena yra grėsmės esančios internete, o kita – kai asmuo elgiasi taip, kad tos grėsmės jį pasiekia.

Kalbant apie grėsmes internete Lietuvoje, buvo atliktas tyrimas, kuris nagrinėjo mokinių nuomonę į įvairias skirtingas veiklas internete. Jo metu buvo gauta, kad pornografijos

puslapių peržiūra nėra svarbi ar yra nelabai svarbi 88,3 procentams tyrime dalyvavusių respondentų (Žibėnienė ir Brasienė, 2013). Atrodytų, kad šis skaičius yra didelis, tačiau jis lygiai taip pat rodo, kad maždaug 10 procentų šio tyrimo respondentų, mokyklinio amžiaus vaikų, pornografijos puslapių peržiūra yra nors šiek tiek svarbi, o seksualinis turinys internete, kaip jau buvo minėta, yra viena iš didžiausių grėsmių vaikams internete. Šio tyrimo metu taip pat buvo gauta, kad dauguma, net 95,3 procento tyrime dalyvavusių mokinių turi savo socialinio tinklo profilį. Socialiniai tinklai yra viena populiariausių vaikų ir paauglių veikla internete, tačiau verta atkreipti dėmesį ir į tai, su kokiomis grėsmėmis tai susiję. Dažnai socialiniai tinklai siejami su bereikšmės informacijos gausa ir neprasmingu laiko praleidimu, tačiau užmirštama, kad naudojant socialinius tinklus neatsakingai, gali kilti kur kas didesnius pavojus. Lietuvoje atlikto tyrimo metu buvo rasta, kad tiek vaikinai, tiek merginos yra linkę priimti į savo kontaktų sąrašus visiškai nepažįstamus žmones ir taip jiems atskleisti savo asmeninę informaciją, esančią socialinio tinklo profilyje (Žibėnienė ir Brasienė, 2013). Asmeninės informacijos savo socialiniuose tinkluose mokiniai linkę nurodyti visai nemažai – ne tik savo vardą ir pavardę, bet ir gyvenamą miestą, mokyklą, kurioje mokosi, adresą, telefono numerį, elektroninio pašto adresą, šeimos ir giminystės ryšius, taip pat pateikia nemažai asmeninių nuotraukų ar vaizdo įrašų. Visa ši informacija yra asmeninė ir ja galima pasinaudoti netinkamais tikslais. Informaciją, tiek žodinę, tiek vaizdinę, patalpintą internete labai lengva platinti, tačiau vėliau ne taip lengva panaikinti ir tai gali sukelti įvairių sunkumų. Pateikiama asmeninė informacija ypač naudinga linkusiems priekabauti, išnaudoti ir tyčiotis internete – socialiniai tinklai tam sukuria tobulą aplinką. Tad galima daryti išvadą, kad Lietuvoje vaikų mėgstamos veiklos internete kartu gali kelti ir įvairių grėsmių jiems.

Kalbant apie grėsmes internete, labai svarbu suprasti, ar patys interneto vartotojai tam tikrus dalykus laiko grėsmėmis. Jei kažkoks dalykas atrodo, kaip keliantis pavojų, paprastai žmogus pats imasi įvairių atsargumo priemonių ar elgiasi nors truputį atsargiau. Priešingas efektas, jei žmogui neatrodo, kad kažkokia veikla yra pavojinga ar kelia grėsmę – kai grėsmė neatpažįstama jos galimas pavojus dar didesnis. Tas pats gali būti ir su internetu – vaikai ir paaugliai gali būti mažiau linkę užsiimti veiklomis, kurias suvokia, kaip galimas grėsmes, o ne tik kaip naudą teikiančias veiklas. Vieno tyrimo duomenimis, paaugliai nepažįstamųjų laiškus vertina labiau teigiamai, tai yra, labiau kaip galimybę, o ne kaip grėsmę (Ruškus ir kt., 2009). Normalu, kad paaugliai internete siekia bendravimo, tai vienas iš jų amžiaus tarpsnio ypatumų, tačiau tai, kad paaugliai nepažįstamųjų laiškus vertina tik kaip naujus santykius, naujas teigiamas patirtis, padidina nepažįstamųjų laiškų keliamą pavojų jiems. Kito tyrimo metu taip pat gauti įdomūs rezultatai: mokiniai supranta, kad viena didžiausių grėsmių internete yra asmeninių duomenų perėmimas, pasinaudojimas jais, tačiau žinojimas nesumažina informacijos, kuria jie patys dalinasi (Žibėnienė ir Brasienė, 2013). Kitų tyrimų duomenys taip pat rodo, kad vaikai grėsmėmis internete laiko elektronines patyčias, įvairias smurto

apraškas, grasinimus, bendravimą su nepažįstamais žmonėmis, seksualinį priekabiavimą (Ruškus ir kt., 2009). Dauguma vaikų taip pat suvokia, kad ilgalaikis ir dažnas interneto naudojimas gali skatinti priklausomybę. Apibendrinant galima teigti, kad vaikai ir paaugliai geba įžvelgti kai kurias internete esančias grėsmes, tačiau ne visas. Taip pat nerimą kelia tai, kad net ir žinodami vaikai ir paaugliai ne visada yra linkę keisti savo įpročius, tad išlieka klausimas, ar net ir suprasdami grėsmes, vaikai moka saugiai elgtis internete.

Mokiniai teigia žinantys, kaip reikia saugiai elgtis internete. Vieno tyrimo duomenimis dauguma vaikų ir paauglių žino, kaip pakeisti slaptumo nustatymus socialiniuose tinkluose, moka užblokuoti nepageidaujamų asmenų žinutes. Iš kitos pusės, jie taip pat žino, kaip pašalinti savo naršymo istoriją, kad niekas kitas nežinotų, kokiuose internetiniuose tinklapiuose jie lankėsi, bei geba keisti, koreguoti kompiuteryje nustatytus apsaugos/kontrolės filtrus, kuriuos dažniausiai uždeda tėvai (Žibėnienė ir Brasienė, 2013). Visi šie tyrimo rezultatai rodo, kad vaikai ir paaugliai turi nemažai žinių apie internetą, dažnu atveju geba pergudrauti sistemas, o tai tikrai nesumažina galimų grėsmių lygio ir vis dar lieka klausimas, ką tada galima daryti, kad vaikas internete būtų saugus.

Verta atkreipti dėmesį, kad dauguma tyrimų, kurie čia buvo aptarti, daugiausiai kalba apie paauglius ir grėsmes internete. Daug mažiau dėmesio yra skiriamai vaikams iki paauglystės. Tai gali būti susiję su tuo, kad paaugliai apskritai yra linkę elgtis rizikingiau. Vis dėl to, kalbant apie internetą ir jame slypinčius pavojus, nereikėtų užmiršti ir jaunesnių vaikų. Nors jaunesni vaikai paprastai praleidžia mažiau laiko internete, tačiau gali labiau jame nukentėti. Dažnai jaunesni vaikai internete elgiasi rizikingiau nei paaugliai – pavyzdžiui, yra labiau linkę socialiniuose tinkluose į draugus priimti nepažįstamus žmones. Be to, jaunesni vaikai internete dažniau patiria patyčias (Catherine & Michael, 2016). Taip pat, mažesniems vaikams reikia daugiau pagalbos ir dėl to, kad patyrus internete kažką nemalonaus, paprastai jiems reikia daugiau laiko atsigauti (Catherine & Michael, 2016). Tad, nagrinėjant interneto naudojimo ypatumus svarbu skirti dėmesio tiek jaunesniems, tiek vyresniems vaikams.

Be to, labai svarbu atkreipti dėmesį, kad rizikingas elgesys ne tik pats savaime yra pasekmė, tačiau taip gali sukelti ir antraeilių nepageidaujamų rezultatų. Ir nors vaikai nemano, kad internetas daro įtaką jų elgesiui (Tuukkanen & Wilska, 2015), tačiau tyrimai rodo, kad rizikingas elgesys internete gali sukelti tarpasmeninių santykių problemų, psichologinių ir emocinių sunkumų (Paluckaitė ir Žardeckaitė – Matulaitienė, 2015). Be to, patiriamos patyčios bei pornografinis turinys internete stipriai paveikia vaikų ir paauglių tiek fizinę, tiek psichinę sveikatą (Yu & Chao, 2016). Galiausiai, tam tikras interneto naudojimas net gali būti susijęs su problemomis ateityje – pavyzdžiui, vieno tyrimo rezultatai parodė, kad interneto naudojimas susirašinėjimui, žaidimams ar suaugusiųjų puslapių naršymui paauglystėje yra susijęs su alkoholio problemomis ankstyvoje suaugystėje (Lee & Lee, 2017). Dėl to svarbu ne tik tyrinėti vaikų ir paauglių elgesį internete, kad būtų galima užbėgti

nemalonioms pasekmėms už akių, bet kartu ieškoti ir suprasti, kas iš vaikų ir paauglių artimiausios aplinkos galėtų padėti ir būti kaip apsauginiai veiksniai blogoms patirtims internete.

Dažnesnis naudojimas internetu gali vesti prie didesnių grėsmių (Sasson & Mesch, 2014; Gomez, Harris, Barreiro, Isorna, & Rial, 2017). Tai galima aiškinti tuo, kad praleidžiant daugiau laiko internete, galima užsiimti įvairesne veikla, tame tarpe ir ne itin saugia. Be to, daugiau laiko praleidžiant internete nesaugiai veiklai galima skirti daugiau laiko ir tada veikla iš truputį nesaugios gali peraugti į labai nesaugią – pavyzdžiui, bendravimas su nepažįstamu žmogumi gali pereiti į susitikimą su nepažįstamuoju visiškai nesaugiomis aplinkybėmis. Be to, kai kurie vaikai ir paaugliai gali turėti didesnę riziką susidurti su įvairiomis grėsmėmis internete. Vieno straipsnio autoriai teigia, kad vaikai, turintys įvairių negalių, sutrikimų ar patyrę kažkokių traumų yra lengviau pažeidžiami ir dėl to gali susidurti su daugiau sunkumų internete (Good & Fang, 2015). Tad, išoriniai veiksniai, tokie kaip praleidžiamas laikas internete ar įvairios traumos, negalios ar sutrikimai, yra svarbūs veiksniais, kalbant apie naudojimąsi internetu ir tų naudotojų gerovę.

Ne tik išorinės traumos, negalios ar sutrikimai gali būti susiję su sunkumais naudojantis internetu. Vaikų gyvenimo aplinkybės bei vidiniai išgyvenimai ar sunkumai taip pat gali būti susiję su įvairiomis rizikomis internete. Pavyzdžiui, vieno tyrimo metu buvo gauta, kad jaunuoliai, kurie patiria daug streso ar turi emocinių problemų, internete praleidžia daugiau laiko ir daugiau laiko internete žaidžia žaidimus, o ne užsiima kitomis veiklomis. Šis tyrimas taip pat parodė, kad yra ryšys tarp vaikų ir paauglių probleminio elgesio, alkoholio vartojimo, gyvenimo disfunkcinėje šeimoje, bandymo nusižudyti ir interneto naudojimo – tokie vaikai ne tik daugiau laiko praleidžia internete, bet ir užsiima mažiau edukacinėmis veiklomis (Ridders, Lawrence, Hafekost, & Zubrick, 2016). Be to, tikimybė patirti seksualinį priekabiavimą internete yra didesnė tarp vaikų ir paauglių, kurie rizikingai elgiasi tiek internete, tiek už jo ribų bei turi psichologinių problemų (Soo, Ainsaar, & Kalmus, 2012). Tad kalbant apie interneto naudojimo ypatumus svarbu atsižvelgti ir į vaikų/paauglių vidines būsenas.

Vaikų naudojimas internetu gali priklausyti ir nuo vietos, kurioje gyvena, bei kasdienio užimtumo. Vieno tyrimo metu buvo gauta, kad vaikai, kurių šeimos turi mažiau pajamų ir gyvena kaime yra linkę dažniau naudoti kompiuterį bei internetą, nei vaikai, kurių tėvai uždirba daugiau ar gyvena dideliame mieste (Filipovič, 2016). Tyrimo autoriai tokius rezultatus aiškina tuo, kad dideliame mieste yra didesnis užimtumas, daugiau įvairių vaikams ir paaugliams patrauklių veiklų lyginant su kaimo vietovėmis, tad vaikai turi, kaip praleisti savo laiką ir be interneto. Lietuvoje taip pat gautas panašus rezultatas - vieno tyrimo rezultatai rodo, kad vaikų ir paauglių naudojimas internetu yra stipriai susijęs su užimtumu – kuo daugiau vaikai turi laisvo laiko, tuo daugiau naudojami internetu (Žibėnienė ir Brasienė, 2013). Šie tyrimai rodo, kad galvojant apie tai, kaip naudojimąsi

internetu padaryti kuo saugesnį, verta pagalvoti ne tik konkrečiai apie veiklas internete, bet ir už jo ribų.

Kalbant apie grėsmes internete svarbu paminėti ir priklausomybę nuo interneto. Apskritai, riba nuo priimtino ir jau nepriimtino laikomo interneto vartojimo nėra labai aiški. Sąvokų, kurios kalba apie problemas susijusias su interneto naudojimu yra labai daug – priklausomybė nuo interneto, probleminis interneto naudojimas, pataloginis interneto vartojimas, kompulsinis interneto naudojimas. Priklausomybė nuo interneto skirstoma į penkis atskirus tipus: seksualinė priklausomybė – priklausomybė internete nuo pornografijos; santykių priklausomybė – kai virtualūs santykiai tampa svarbesni už santykius realybėje; lošimas ar perdėtas apsipirkimas internete; informacijos priklausomybė – pastovus ir perdėtas informacijos tikrinimas ir naršymas internete; kompiuterio priklausomybė – labiau susijusi su priklausomybe nuo žaidimų (Poli, 2017). Ir nors nėra plačiai paplitusių ir sutartinai naudojamų priklausomybės nuo interneto įvertinimo instrumentų, yra išskiriami pagrindiniai kriterijai, kurie gali padėti nustatyti, ar asmeniui kyla problemų dėl interneto naudojimo. Kaip vienas tokių kriterijų įvardijamas nuolatinis rūpestis internetu – tai yra arba nuolatinis naudojimasis, arba galvojimas apie tai, kai nėra galimybės naudotis. Kitas svarbus bruožas – nuotaikų svyravimas, kai nėra galimybės naudotis internetu arba kai reikia nustoti juo naudotis. Taip pat laiko, praleidžiamo internete, augimas, nesėkmingi bandymai nustoti naudotis internetu, kai internete praleidžiama daugiau laiko nei planuota, kai meluojama apie interneto naudojimą ir ten praleidžiamą laiką, kai atsisakoma santykių ir galimybių realiame gyvenime – visa tai rodo apie tai, kad naudojimasis internetu jau kelia problemų naudotojui (Young, 1998; Griffiths, 2005; Tao et al., 2010). Apskritai, probleminį interneto naudojimą galima apibūdinti kaip perdėtą interneto naudojimą nepaisant dėl to kylančių neigiamų pasekmių (Päsärelu & Dobrean, 2018). Ir nors šis perdėtas interneto naudojimas labiau būdingas paaugliams, o ne vaikams (Lim & Nam, 2018), tačiau tarp abiejų šių amžiaus tarpsnių jis stipriai auga. Galima, galvoti, kad problemų turėjimas vaikystėje ar paauglystėje gali būti išaugamas ir dėl to nereikėtų nerimauti, tačiau paauglių priklausomybė nuo interneto nėra savaime praeinantis dalykas – tai reiškia, kad priklausomybė niekur nedingsta suaugus. Priklausomybė nuo interneto nepriklauso nei nuo lyties, nei nuo amžiaus (Shek & Yu, 2012), tad ji išsivystyti gali praktiškai bet kam. Dėl šių priežasčių nagrinėjant vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumus bus atkreipiamas dėmesys ir į perdėtą jo naudojimą bei tokias problemas, kaip nesėkmingą bandymą nustoti juo naudotis bei poveikį santykiams realybėje.

Priklausomybė nuo interneto, taip pat, kaip ir kitos grėsmės internete, yra susijusi ir su kitokiais sunkumais. Vaikams ir paaugliams, kuriems būdingas perdėtas interneto vartojimas taip pat būdingas ir žemas frustracijos toleravimas, žemas žalos vengimas, priklausymas nuo apdovanojimo, vienišumas, žemi pasiekimai mokykloje, mažas tėvų įsitraukimas (Nebhinani & Kuppili, 2018). Be to, su probleminiu interneto naudojimu susijusios ir emocinės problemos (Päsärelu & Dobrean,

2018). Paauglių, kurie patiria daugiau stresą keliančių įvykių, probleminio interneto naudojimo lygis yra aukštesnis. Be to, stresą keliantys įvykiai, ne tik yra susiję su probleminiu interneto naudojimu, bet taip pat gali jį prognozuoti. Žmogaus asmeninės savybės taip pat gali būti susijusios su tuo, kaip jis naudoja internetą. Vieno tyrimo metu buvo gauta, kad tokie asmenybės bruožai kaip sutarumas ir sąmoningumas yra neigiamai susiję su probleminiu interneto naudojimu – kuo labiau išreikštos šios savybės, tuo mažesnis probleminio naudojimo lygis. Tuo tarpu atvirumas ir neurotiškumas su probleminiu interneto naudojimu sieja teigiami ryšiai – kuo stipriau išreikštos šios savybės, tuo didesnė ir probleminio interneto naudojimo tikimybė. Galiausiai, ekstravertiškumas yra susijęs su mažesniu probleminio naudojimo augimu per laiką (Xiao et al., 2019). Galima daryti išvadą, kad priklausomybė nuo interneto vaikams ir paaugliams gali sukelti papildomų sunkumų arba rodo egzistuojančias problemas, dėl kurių ši priklausomybė kyla. Dėl to, svarbu žinoti, kiek ši problema yra būdinga Lietuvos vaikams ir paaugliams, kad būtų aišku, ar reikalingi tolimesni tyrimai.

Kadangi kalbant apie vaikų ir paauglių naudojimąsi internetu išskiriama daug įvairių ir skirtingų rizikų bei grėsmių, tai šiame tyrime dėmesys bus skiriamas veikloms, kuriomis vaikai bei paaugliai užsiima internete, žinioms, apie saugų elgesį internete, nemalonioms patirtims internete bei tokiam elgesiui, kaip asmeninės informacijos dalijimasis, kontaktas su nepažįstamaisiais, susidūrimas su seksualinio turinio informacija bei bjaurus ar užgaulus elgesys internete.

1.3. Vaikų ir paauglių naudojimąsi internetu ir tėvai

Žinant, kad internetas turi ir savo privalumų, ir grėsmių, kyla klausimas, nuo ko priklauso, koks turinys pasiekia vaiką, ką jis veikia internete, kaip juo naudojasi, kiek laiko ten praleidžia bei kaip bando įveikti ten kilusias problemas. Jakubaitė (2014) savo straipsnyje rašo, kad tam įtakos turi tiek vidiniai, tiek išoriniai veiksniai (Jakubaitė, 2014). Kokie išoriniai veiksniai gali būti susiję su vaikų naudojimosi internetu ypatumais? Pagal Bronfenbrennerio socialinę ekologinę teoriją vaiko būdas ir elgesys priklauso nuo konteksto, kuriame jis užaugo. Individą veikia skirtingo lygio aplinkos, artimiausia jų – mikrosistema – tai namai, šeima, ir mokykla. Kadangi ši aplinka yra artimiausia, tai ji daro tiesioginę ir stiprią įtaką vaikui ir jo elgesiui (Ryan, 2001). Dėl šios priežasties, būtent šiems dviem veiksniams – šeimai ir mokyklai – ir yra skiriama daugiausiai dėmesio kalbant apie vaikų naudojimąsi internetu.

Šeima – tai pirmoji sistema, į kurią patenka vaikas ir kuri padeda jam formuotis, tad nenuostabu, kad nagrinėjant bet kokį vaikų elgesį didelis dėmesys skiriamas būtent tėvų bei visos šeimos vaidmeniui. Ne išimtis yra ir naudojimąsi internetu – tėvai gali būti labai svarbūs kalbant apie pagalbą vaikams internete (Good & Fang, 2015). Dauguma tyrimų, kurie nagrinėja vaikų ir paauglių naudojimąsi internetu, nagrinėja ir tėvų galimai daromą įtaką. Vieno tyrimo metu buvo rasta,

kad autoritetinga tėvystė - šilti santykiai tarp vaikų ir tėvų, kai santykių pagrindas – bendradarbiavimas - padeda vaikams prasmingai naudotis internetu (Wong, 2010). Tai reiškia, kad ne iš viršaus nuleistos taisyklės, o kartu priimti susitarimai labiau tinka, norint, kad vaikai tinkamai elgtųsi internete. Tyrimai taip pat rodo, kad šilti santykiai su tėvais susiję su mažesniu priekabiavimu internete (Ybarra & Mitchell, 2004; Soo et al., 2012), mažesne priklausomybe nuo interneto (Park, Kim, & Cho, 2008). Geresni santykiai su tėvais, bandymas suprasti, kaip vaikai jaučiasi ir ką galvoja, bandymas kurti pozityvią atmosferą gali sumažinti tiek internete patiriamas patyčias, tiek probleminę elgesį internete (Boniel-Nissim & Sasson, 2018; Alt & Boniel-Nissim, 2018), jausmas, kad tėvai rūpinasi yra susijęs su mažiau probleminiu interneto vartojimu (Cosalo & Escario, 2019), šiltas tėvų santykis su vaikais siejasi su tuo, kad vaikai labiau linkę internetą naudoti mokymosi tikslais (Lau & Yuen, 2016), o apskritai aktyvus tėvų dalyvavimas padeda pagerinti vaikų interneto patirtis (O’Neill, 2015). Galiausiai vaikai, kurių tėvai dalyvauja jų interneto naudojimesi, turi mažesnę tikimybę susidurti ne tik su priekabiavimu, bet apskritai su visomis interneto keliamomis rizikomis (Lee & Chae, 2012; Liu, Fang, Deng, & Zhang, 2012). Tuo tarpu vienišumas ir pyktis santykiuose su tėvais susijęs su pavojingu interneto naudojimu (Ballarotto, Volpi, Marzilli, & Tambelli, 2018). Vaikai savo nemaloniais patirtis šeimoje bando užgožti įvairiomis veiklomis internete, kurios gali tapti pavojingomis. Visi šie tyrimai rodo, kad santykiai su tėvais ir jų dalyvavimas vaiko gyvenime yra stipriai susijęs su vaikų interneto naudojimosi ypatumais.

Dažnai galvojama, kad pagalba internete reikalinga tik tol, kol vaikai pramoksta juo naudotis, o tai dažniausiai būna pakankamai ankstyvame amžiuje, ir dėl to tėvai gali užimti gana pasyvią rolę šiuo klausimu. Visgi, tyrimai rodo, kad kuo jaunesni vaikai, tuo jiems svarbesnė tėvų pagalba (Festl & Langmeyer, 2018). Tai galioja ir kalbant apie itin mažus vaikus. Būtent mažiausių (1 – 6 metų amžiaus) vaikų praleidžiamas laikas internete labiausiai priklauso nuo tėvų. Kalbant apie vyresnius vaikus dažnai galioja nuostata, kad vyresni vaikai yra savarankiškesni, daugeliu veiklų gali užsiimti patys ir nors tėvų pagalba yra ar gali būti reikalinga, tačiau ne tokia būtina. Tačiau, nepaisant to, kad augant vaikui tėvų svarba po truputį mažėja, tačiau tiek tėvų nuostatos, tiek naudojamos strategijos interneto atžvilgiu, tiek žinios ir kompetencijos išlieka svarbios ir paauglystėje (Festl & Langmeyer, 2018). Yra būtina, kad ir paaugliai būtų mokomi, kaip naudotis šiuolaikinėmis technologijomis. Nors dabartiniai vaikai vadinami skaitmenine karta ir dažnai manoma, kad jie viską puikiai moka, bet dažnai vaikai būtent dėl tokios nuostatos gali nedrįsti paprašyti pagalbos ir dėl to nukentėti internete. EU Kids online projekto ankstesniais duomenimis Lietuvos vaikai yra priskiriami prie aukštesnės rizikos internete grupės, taip pat yra gauta, kad Lietuvos tėvai labiau linkę rinktis pasyvią rolę, kalbant apie vaikų naudojimąsi internetu (Helsper, Kalmus, Hasebrink, Sagvari, & De Haan, 2013). Gali būti, kad vaikų buvimas aukštesnės interneto rizikos grupėje ir tėvų pasyvumas yra

stipriai susiję ir paskatinus tėvus labiau įsitraukti į vaikų interneto naudojimą, sumažėtų vaikų patiriamos grėsmės internete.

Visgi, kalbant apie tėvu elgesį susijusį su vaikų interneto naudojimu gali būti naudinga atsižvelgti į vaikų amžių. Vieno tyrimo autoriai teigia, kad kuo jaunesnis vaikas, tuo daugiau laiko jis turėtų leisti užsiimdamas ne virtualiomis veiklomis, tad tėvai turėtų išlaikyti balansą tarp žaidimų internete ir žaidimų realybėje su draugais ir šeima, būti labiau įsitraukę (Lim & Nam, 2018). Vaikui paaugus, natūralu, kad laikas, praleidžiamas internete ilgėja, tačiau nereiktų tiesiog leisti naudotis internetu visiškai be priežiūros (Lim & Nam, 2018). Tam, kad priežiūra išliktų, tačiau būtų atsižvelgiama ir įvaiko amžių bei tam amžiui būdingus ypatumus, svarbu panagrinėti galimus tėvų įsitraukimo būdus.

Kalbant apie palaikymo tėvų strategijas vaikų interneto naudojimo atžvilgiu, labai svarbus ne tik tėvų įsitraukimas, bet ir bendros veiklos internete su vaikais – tai gali būti ir bendravimas internetu, bendra informacijos paieška, filmų žiūrėjimas ir panašiai. Tyrimai rodo, kad bendros tėvų ir vaikų veiklos internete yra itin svarbios reguliuojant vaikų interneto naudojimą (Festl & Langmeyer, 2018). Taip pat yra gauta, kad bendra tėvų ir vaikų veikla internete svarbi nepriklausomai nuo vaiko amžiaus, tai svarbu net ir paauglystėje, nes nepaisant to, kad vaikai yra linkę tame amžiuje demonstruoti savarankiškumą ir nepriklausomybę, tačiau tai, ką daro tėvai, vis dar išlieka svarbu (Festl & Langmeyer, 2018; Symons, Ponnet, Walrave, & Heirman, 2017). Be to, taip pat yra rasta, kad tarp tėvų veiksmų ir vaikų naudojimosi internetu ypatingai svarbus yra pačių tėvų naudojimas internetu (Yubarro, Larranaga, Navarro, & Elche, 2018). Pačių tėvų naudojimas internetu svarba gali būti susijusi su tuo, kad paprastai, kai pats kažkuo naudojiesi, tai labiau išmanai apie tai, labiau gali padėti ir patarti. Apibendrinant galima teigti, kad tiek bendrų veiklų svarba, tiek pačių tėvų naudojimosi internetu svarba dar kartą išryškina tėvų kompetencijų ir internetinio raštingumo vaidmenį kalbant apie vaikų ir paauglių interneto naudojimą.

Labai svarbu ne tik tai, kad tėvai dalyvauja savo vaikų interneto veiklose, bet ir kaip dalyvauja. Yra labai daug skirtingų būdų, kaip galima įsitraukti. Vieno kokybinio tyrimo metu tyrėjai atliko interviu su tėvais kalbėdami apie jų vaikų naudojimąsi internetu (Bartau-Rojas et al., 2018). Gauti rezultatai parodė, kad daugiau tėvų naudoja kontrolės, o ne palaikymo priemones. Kaip kontrolės priemonės buvo išskirtos įvairios su interneto naudojimu susijusios taisyklės, ribojamas interneto naudojimo laikas bei priežiūra, kai vaikas naudojasi internetu (buvimas tame pačiame kambaryje, peržiūra, ką vaikas ten veikia, prašymas parodyti, ką jis ten veikia). Kaip palaikymo metodai buvo išskirti modeliavimas (tiek tėvų, tiek vyresnių brolių/seserų pavyzdys, kaip naudotis internetu), mokymas ir bendravimas (Bartau-Rojas et al., 2018). Nors aptartas tyrimas rodo, kad tėvai labiau linkę naudoti kontrolės metodikas, tačiau yra tyrimų rodančių, kad daugiau kontrolės ir mažiau palaikymo gaunantys vaikai yra labiau linkę susitikti su nepažįstamais žmonėmis, su kuriais

susipažino internetu, gyvai (Subrahmanyam ir Lin, 2007). Tad, galima daryti išvadą, kad labai svarbu ne tik tai, kad tėvai įsitrauktų į vaikų naudojimąsi internetu, tačiau ir tai, kad tas įsitraukimas būtų tinkamas ir padėtų, o nesukeltų dar daugiau žalos.

Vis dėl to, nėra bendro sutarimo, kokias kontrolės ar palaikymo priemonės tėvai turėtų naudoti. Vieni tyrimai teigia, kad interneto naudojimo reguliavimas gali būti išeitis, norint išspręsti perdėta interneto naudojimą (Nebhinani & Kuppili, 2018). Reguliavimas turėtų būti kaip prevencija galimoms problemoms ir ji turėtų prasidėti nuo pat ankstyvos vaikystės. Vaikams, kurių tėvai visiškai nekontroliuoja jų interneto naudojimo, dažniau būdingas rizikingas ir probleminis elgesys internete (Gomez et al., 2017). Vis dėl to, reikėtų atkreipti dėmesį, kad pernelyg griežtos taisyklės gali suveikti priešingai ir netgi padidinti interneto naudojimą (Van Den Eijnden, Spijkerman, Vermulst, Van Rooij, & Engels, 2010). Itin griežtos taisyklės dėl interneto naudojimo gali kelti papildomus konfliktus vaikų – tėvų santykiuose, o dažnesni tėvų – vaikų konfliktai dėl interneto naudojimo susiję su problemišku paauglių interneto naudojimu – tad kuo daugiau tokių konfliktų, tuo didesnė tikimybė, kad vaiko interneto naudojimas peraugs į probleminį (Wartberg, Kriston, Broning, Kegel, & Thomasius, 2017). Tai rodo, kad labai svarbu kartu su savo vaikais aptarti taisykles, susijusias su interneto vartojimu, o ne tiesiog nuleisti jas iš viršaus. Kalbėjimasis su vaikais apie internetą ir nustatytos naudojimosi internetu taisyklės gali padėti sumažinti priklausomybę nuo interneto. Tačiau nereikėtų galvoti, kad griežtų taisyklių nebuvimą turėtų pakeisti visko leidimas – atlaidžioji arba kitaip viską leidžianti tėvystė susijusi su grėsmių internete neįvertinimu (Lau & Yuen, 2016). Be to, visiškas taisyklių ir kontrolės nebuvimas reikštų ir tai, kad tėvai visiškai nieko nežino apie tai, ką jų vaikas veikia internete, o vaikai, kurių tėvai nežino, ką jų vaikai veikia internete, yra linkę turėti daugiau problemų internete ir jaučiasi labiau vieniši (Ang, Ching, Chye, & Huan, 2012; Vaala & Bleakley, 2015). Galiausiai, tėvų kontrolė ir priežiūra nebūtinai reiškia saugesnį interneto vartojimą. (Valcke, De Wever, Van Keer, & Schellens, 2011). Tad, apibendrinant įvairių tyrimų duomenis galima teigti, kad tėvų tėvai turėtų įsitraukti į vaikų naudojimąsi internetu, tačiau nėra iki galo aišku, kiek kontroliuojantį elgesį jiems reikėtų pasirinkti.

Svarbu ir kaip patys tėvai jaučiasi dėl vaikų naudojimosi internetu. Palyginti mažai yra žinoma, ką tėvai galvoja apie vaikų interneto naudojimą ir kaip jiems sekasi į šią vaikų veiklą įsitraukti. Vieno tyrimo rezultatai parodė, kad tėvams jų vaikų naudojimas internetu kelia daug streso (Nikken & de Haan, 2015). Gali būti, kad šis stresas kyla dėl to, kad tėvai dažnai mano, kad vaikai internete užsiima rizikingesne veikla nei jie iš tikrųjų užsiima (Katz & Byrne, 2015). Taip pat gali būti, kad šis stresas kyla ir dėl to, kad dažnai tėvai jaučiasi mažiau žinantys apie internetą už savo vaikus ir dėl šio žinių trūkumo jaučiasi negalintys jiems padėti ar jų pamokyti (Nikken & de Haan, 2015; Bartau-Rojas et al., 2018). Be to, kad tėvai jaučia žinių trūkumą, jie taip pat susiduria ir su kitais sunkumais – problemomis kuriant taisykles, kontroliuojant ir ribojant. Būtent dėl to, kad tėvai

susiduria su labai daug sunkumų, kai nori išmokyti vaikus tinkamai ir atsakingai naudotis internetu, daugelio tėvų požiūris į vaikų naudojimąsi internetu yra neigiamas (Bartau-Rojas et al., 2018). Dėl to, kad tėvai patys jaustųsi saugiau ir galėtų padėti savo vaikams naudojantis internetu, yra būtina gerinti tėvų internetinį raštingumą ir padėti jiems rasti daugiau elgesio būdų, kaip tinkamai padėti savo vaikams.

Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kaip patys tėvai mano, ar gali padėti savo vaikams saugiau naudotis internetu. Vieno tyrimo metu buvo bandoma išsiaiškinti būtent tai – ar tėvai patiria sunkumų padėdami savo vaikams naudotis internetu (Nikken & De Haan, 2015). Rezultatai parodė, kad tai, kiek tėvai pasitiki savo žiniomis ir galėjimu padėti, priklauso nuo to, ką vaikas veikia internete: jei vaikas internete naudoja socialiniais tinklais, tai tėvai labiau nepasitiki savo galimybėmis jam padėti, o jei vaiko veikla internete susijusi su edukaciniais žaidimais ar kita edukacine veikla – tai tada tėvai linkę pasitikėti savo jėgomis padėti savo vaikui išnaudoti visas interneto galimybes (Nikken & De Haan, 2015). Šio tyrimo rezultatai atskleidžia labai svarbų aspektą, kad tėvai labiau linkę padėti veiklose, apie kurias daugiau supranta patys. Deja, dažnai tos veiklos, apie kurias tėvai mažiau žino ir dėl kurių mažiau gali patarti, būtent ir kelia daugiau grėsmių vaikams. Dėl to būtina gerinti tėvų interneto naudojimo įgūdžius bei mokyti tėvus, kaip prižiūrėti vaikų naudojimąsi internete (Bartau Rojas et al., 2018). Tad, gali būti, kad tėvų įsitraukimas į vaikų naudojimąsi internetu priklauso nuo jų pačių žinių apie internetą ir tam, kad tas įsitraukimas būtų naudingas ir tėvai tikrai galėtų savo vaikus pamokyti, kaip elgtis internete, svarbu gerinti turimas tėvų žinias.

Tėvams dažnai kyla klausimų dėl to, kaip išlaikyti balansą tarp mokymo, kaip tinkamai naudotis internetu ir vaikų autonomijos. Daugelis tėvų savo rolę vaikų interneto gyvenimo laiko ne itin svarbia, būtent dėl to, kad stiprus kišimasis gali iššaukti priešingą vaiko reakciją, nors ir teigiama, kad svarbu būti, jei vaikui kažko reikia (Symons et al., 2017). Tam, kad vaikas pasitikėtų ir kreiptųsi pagalbos, reikia turėti gerus santykius su savo vaiku. Galiausiai tam, kad galėtų būti labiau įsitraukę į vaiko gyvenimą internete, tačiau kartu leistų jam būti savarankišku, tėvai linkę patys dalyvauti internetiniame gyvenime – susikurti socialinių tinklų profilius ir bendrauti su savo vaikais internetu (Symons et al., 2017). Taip neatitrūkstama nuo to, kas vyksta vaikų gyvenime ir galima lengviau jiems padėti iškilus sunkumams. Galiausiai, labai svarbu, kaip patys tėvai elgiasi internete, kokie yra jų įgūdžiai, žinios, kokiomis veiklomis internete jie užsiima. Vaikai linkę kopijuoti tėvų elgesį internete – jei tėvai naudoja internetu ne tik darbo tikslais, tai ir vaikai labiau linkę naudotis internetu ne tik mokymosi tikslais (Vaala & Bleakley, 2015), jei tėvai turi sunkumų dėl perdėto ar problemiško interneto vartojimo, tai didelė tikimybė, kad tokių problemų turi ir vaikai (Lam & Wong, 2015; Pāsārelu & Dobrea, 2018). Kadangi daugumoje tyrimų išryškinama tėvų svarba kalbant apie vaikų naudojimąsi internetu, tai ir šiame tyrime bus nagrinėjama, kaip tėvų elgesys, o konkrečiau jų naudojamos paramos ir kontrolės priemonės, yra susijusios su vaikų naudojimu internetu.

1.4. Vaikų ir paauglių naudojimas internetu ir mokytojai

Nepaisant to, kad daugumoje tyrimų išryškinama tėvų svarba, tačiau ne mažiau svarbi yra ir mokykla. Mokykla – antra vieta, kur vaikai ir paaugliai praleidžia itin daug laiko, jie ten taip pat gali naudotis internetu, be to, daug vaikų naudojami internetu būtent mokymosi tikslais. Vis dėl to, nėra aišku, kiek stipriai mokykla ir joje dirbantys mokytojai turėtų kištis į vaikų naudojimąsi internetu. Patys mokytojai mano, kad tai turėtų būti tėvų reikalas (Tuukkanen & Wilska, 2015), o tėvai ir vaikai mano, kad būtent mokytojai yra atsakingi ir turi mokyti apie saugų elgesį internete (Wishart, 2004; Soo, Kalmus, & Ainsaar, 2015; Bartau-Rojas et al., 2018). Tokia priešprieša gali būti susijusi ir su tuo, kad visgi tyrimų, kurie nagrinėtų būtent sąsajas tarp vaikų naudojimosi internetu ir mokytojų elgesio yra vos keletas. Vieno tokio tyrimo metu buvo rastas teigiamas ryšys tarp rizikingo elgesio internete ir mokytojų skiriamo dėmesio problemoms internete: kuo daugiau laiko mokytojai tam skyrė, tuo daugiau vaikų pasakojo susidūrę su įvairiomis problemomis internete (Soo et al., 2015). Atrodytų, kad tokie rezultatai rodo, kad kalbėjimas apie problemas didina jas, tačiau toks rezultatas iš tikrųjų parodo, kad kalbėjimas padeda pastebėti problemą, dėl to ir yra svarbu mokyti ir apie tai kalbėti. Dar kito tyrimo metu buvo gauta, kad mokytojų, kartu su tėvais, vaidmuo vaidina esminį vaidmenį siekiant sumažinti vaikų patiriamą seksualinį priekabiavimą internete (Soo et al., 2012). Be to, jei vaikas patiria patyčias mokykloje, tai didesnė tikimybė, kad patyčias patiria ir elektroninėje erdvėje (Catherine & Mitchael, 2016). Kadangi mokytojai turėtų būti pirmieji žmonės, kurie pastebi ir sprendžia patyčių problemas mokykloje, tai būtų svarbu, kad jie prisijungtų ir prie pagalbos mokant saugiai elgtis internete.

Mokytojams, kaip ir tėvams gali kilti problemų dėl to, kad dažnai atrodo, jog vaikai apie internetą išmano daugiau nei jie: vaikai žino daugiau įvairių tinklapių, programėlių bei naujovių, susijusių su išmaniosiomis technologijomis ir internetu. Tam, kad vaikas galėtų kreiptis į mokytoją pagalbos dėl kažko, kas įvyko internete, mokytojas turi turėti pakankamai žinių ir kompetencijos. Vieno tyrimo duomenimis nuo mokytojų patirties, kompetencijos ir pasitikėjimo savo jėgomis internete priklauso, kiek jis naudojami internetu (Choi, Cristol, & Gimbert, 2018), o kaip jau buvo aptarta kalbant apie tėvus, pačiam kažkuo daugiau naudojantis ir žinių atsiranda daugiau, taip sukuriant kompetenciją padėti ir kitiems.

Nors tyrimų apie mokytojus ir vaikų naudojimąsi internetu nėra daug, tačiau daugumoje straipsnių apie vaikus ir internetą mokykla įtraukiama į svarbiausiųjų sąrašą norint padėti saugiai elgtis internetinėje erdvėje. Vaikystė ir paauglystė yra tokie mažiaus tarpiniai kai vis svarbesnė darosi draugų nuomonė. Pasitelkus į pagalbą klasės draugus, diskusijų formą, kartu dalyvaujant ir mokyklos specialistui būtų galima daugiau dėmesio skirti interneto grėsmių ir pavojų suvokimui ir įsisąmoninimui. Taip pat svarbu kalbėti ne tik apie patį internetą, bet lavinti ir tokius įgūdžius kaip

problemų sprendimas, sprendimų priėmimas, pasitikėjimas savimi, streso įveika, tinkamų socialinių santykių užmezgimas, kurie gali padėti išvengti susidūrimo su grėsmėmis internete. Tam ypatingai svarbi gali būti mokyklos įtaka (Gomez, Rial, Brana, Golpe, & Varela, 2017; Lim & Nam, 2018).

Vis dėl to, nors mokykla tikrai gali būti vieta, kurioje vaikai gali gauti reikiamos pagalbos saugaus interneto klausimais, tačiau vaikai retai kreipiasi pagalbos į mokytojus dėl problemų internete. Tyrimai rodo, kad vaikai geriau nesikreips niekur, nei kreipsis į mokytojus (Žibėnienė ir Brasienė, 2013). Taip gali būti dėl kelių priežasčių. Viena jų – bausmės baimė (Iglesias, 2015). Dažnai vaikai galvoja, kad jei iškilo problemų internete, tai bus patys apkaltinti, kad kažką ne taip padarė ir dėl to nenori kreiptis į suaugusiuosius, ypač mokytojus. Kitas dalykas - programos mokykloje dažnai būna nukreiptos tik į išskirtines ir ypač pavojingas grėsmes ir tada vaikai nežiūri rimtai, nenori kreiptis nutikus kažkam „ne tokiam grėsmingam“ (Iglesias, 2015). Kadangi išskiriama mokytojų svarba, kalbant apie saugų vaikų ir paauglių naudojimąsi internetu, tačiau patys vaikai nėra linkę į juos kreiptis pagalbos dėl interneto, šiame tyrime ir bus nagrinėjamas būtent mokytojų elgesys, o konkrečiau jų naudojamos paramos ir kontrolės priemonės vaikų naudojimosi internetu atžvilgiu.

1.5. Tyrimo tikslas ir uždaviniai

Kadangi tyrimuose išskiriama veiklų internete įvairovė bei skirtingos grėsmės ir jų galimas poveikis vaikų gerovei, tačiau nėra aišku, kas būdinga Lietuvos vaikams ir paaugliams; taip pat kalbama apie tėvų bei mokytojų vaidmens svarbą vaikų interneto naudojime, tačiau iki galo nėra aišku, koks tėvų ir mokytojų elgesys – parama ir/ar kontrolė – gali būti, tai šio tyrimo tikslas – įvertinti Lietuvos vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumus ir išsiaiškinti, kokie ryšiai sieja vaikų naudojimąsi internetu ir tėvų bei mokytojų elgesį - teikiamą paramą ir naudojamas kontrolės priemones.

Darbo uždaviniai:

1. Įvertinti vaikų ir paauglių elgesio internete ypatumus ir palyginti juos skirtingose amžiaus grupėse: jaunesnių (9 – 12 metų) ir vyresnių (13 – 17 metų) vaikų;
2. Nustatyti, kokie ryšiai sieja vaikų ir paauglių interneto naudojimąsi ir tėvų teikiamą paramą bei naudojamas kontrolės priemones;
3. Nustatyti, kokie ryšiai sieja vaikų ir paauglių interneto naudojimąsi ir mokytojų teikiamą paramą bei naudojamas kontrolės priemones.

2. TYRIMO METODIKA

2.1. Tyrimo dalyviai

Kadangi šis tyrimas yra projekto „Lietuvos vaikų ir paauglių naudojimas internetu: grėsmių ir galimybių tendencijos ES šalių kontekste“ (S-MIP-17-1/LSS-250000-1087. Vadovė doc. dr. Neringa Grigutytė. 2017-2020) dalis, tai visi duomenys paimti iš šio projekto metu atlikto tyrimo. Visi tyrimo dalyviai atrinkti pagal vaikų amžiaus Lietuvos populiacijos struktūrą, atsižvelgiant į vaikų lytį ir gyvenamą vietą.

Tyrimo dalyvavo 1012 vaikų ir paauglių (526 berniukai ir 486 mergaitės) nuo 9 iki 17 metų bei vienas iš jų tėvų – iš viso informacija surinkta iš 2024 respondentų. Visi tyrimo dalyvavę vaikai pagal amžių buvo suskirstyti į dvi grupes: 460 9 – 12 metų amžiaus (231 berniukas ir 229 mergaitės) ir 552 13 – 17 metų amžiaus (295 berniukai ir 257 mergaitės).

Iš 1012 tyrimo dalyvavusių tėvų 624 iš jų buvo mamos (amžiaus vidurkis – 41,72) ir 388 tėčiai (amžiaus vidurkis - 42,45).

Pagal gyvenamą vietą tyrimo dalyviai pasiskirstė taip: 51 buvo iš Alytaus apskrities, 213 iš Kauno apskrities, 121 iš Klaipėdos apskrities, 53 iš Marijampolės apskrities, 82 iš Panevėžio apskrities, 88 iš Šiaulių apskrities, 40 iš Tauragės apskrities, 43 iš Telšių apskrities, 43 iš Utenos apskrities ir 278 iš Vilniaus apskrities.

2.2. Instrumentai

2.2.1. Vaikų ir paauglių interneto naudojimosi ypatumai

Kadangi šis tyrimas buvo projekto dalis, tai vaikų naudojimosi internetu ypatumams matuoti buvo naudojami klausimai iš projektui sukurtų anketų, parengtų laikantis griežtų tinklo „ES vaikai internete“ standartų. Projekte buvo naudojamos dvi atskiros anketos skirtingo amžiaus vaikams – viena jaunesniems (9 - 12 metų), o kita vyresniems (13 – 17 metų) vaikams. Šiam tyrimui buvo atrinkti klausimai, kurie buvo užduoti abiem grupėms. Visi šiame tyrimo naudoti klausimai buvo uždari, ir vaikui reikėjo pasirinkti labiausiai jam tinkantį atsakymą.

Visų pirma, tam, kad būtų galima atlikti grupių palyginimą, buvo naudojami demografiniai kintamieji, tokie, kaip amžius, lytis ir gyvenamoji vieta. Praleidžiamam laikui internete matuoti buvo naudojami klausimai „Kiek laiko praleidi internete tomis dienomis, kai eini į mokyklą?“ bei „Kiek laiko praleidi internete tomis dienomis, kai neini į mokyklą?“, atsakymų variantai į šiuos klausimus buvo – „Mažai arba visai nepraleidžiu“, „Apie pusvalandį“, „Apie valandą“, „Apie 2

valandas“, „Apie 3 valandas“, „Apie 4 valandas“, „Apie 5 valandas“, „Apie 6 valandas“, „Apie 7 valandas“, „Daugiau nei 7 valandas“. Atitinkamai šie atsakymai buvo užkoduoti 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8 arba 9, kur mažesnis skaičius atitinka trumpesnę praleidžiamą laiką. Taip pat buvo naudojami klausimai apie įrenginius, kuriais naudojama internetu – „Kaip dažnai tu naudojiesi internetu mobiliuoju/išmaniuoju telefonu; stacionariu ar nešiojamu kompiuteriu; planšete; kitais įrenginiais?“, atsakymų variantai į šį klausimą – „Niekada“, „Beveik niekada“, „Bent kartą per mėnesį“, „Bent kartą per savaitę“, „Kasdien ar beveik kasdien“, „Keletą kartų per dieną“. „Beveik visą laiką“. Atitinkamai šie atsakymai buvo užkoduoti 1, 2, 3, 4, 5, 6 arba 7, kur mažesnis skaičius atitinka retesnę naudojimąsi. Klausimu „Ar turi savo asmeninį „Facebook“ profilį?“ buvo siekiama išsiaiškinti šio socialinio tinklo naudotojų kiekį, atsakymo variantai – „Ne“ arba „Taip“. Atitinkamai atsakymai buvo užkoduoti 1 arba 2. Tam, kad būtų galima nagrinėti vaikų ir paauglių dažniausiai veiklas internete, buvo naudojamas klausimas – „Kaip dažnai užsiėmė šiomis veiklomis internete per pastarąjį mėnesį? Naudojaisi internetu atlikdamas mokyklos užduotis; skaitei/žiūrėjai naujienas; lankeisi socialinio tinklo puslapiuose/profiluose; bendravai su šeima ar draugais; žaidei internetinius žaidimus; žiūrėjai vaizdo įrašus, klausėsi muzikos“, atsakymo variantai į šį klausimą – „Niekada“, „Beveik niekada“, „Bent kartą per mėnesį“, „Bent kartą per savaitę“, „Kasdien ar beveik kasdien“, „Keletą kartų per dieną“. „Beveik visą laiką“. Atitinkamai šie atsakymai buvo užkoduoti 1, 2, 3, 4, 5 arba 6, kur mažesnis skaičius reiškia retesnę naudojimąsi. Kitas naudojamas klausimas buvo „Kaip dažnai žinai, ką daryti, jei internete kažkas elgiasi netinkamai?“, atsakymo variantai – „Niekada“, „Kartais“, „Dažnai“, „Visada“. Atitinkamai šie atsakymai buvo užkoduoti 1, 2, 3 arba 4, kur mažesnis skaičius reiškia retesnę dažnį. Vaikų žinioms ir įgūdžiams matuoti buvo parinktas klausimas – „Kiek šie teiginiai tau tinka? Aš žinau, kaip pakeisti privatumo nustatymus; aš žinau, kokia informacija galiu dalintis internete ir kokia negaliu; aš žinau, kaip pašalinti žmogų iš savo kontaktų sąrašo; aš žinau, kaip ką nors nusipirkti mobiliojo telefono programėlėje už tikrus pinigus.“ Atsakymo variantai į šiuos klausimus – „Visiškai netinka“, „Iš dalies netinka“, „Nei tinka, nei netinka“, „Iš dalies tinka“, „Visiškai tinka“. Atitinkamai šie atsakymai buvo koduojami 1, 2, 3, 4 arba 5, kur mažesnis skaičius reiškia mažesnę teiginio tikimą. Dar vienas klausimas buvo „Ar per pastaruosius metus matei arba patyrei internete ką nors, kas tau sukėlė nerimą ar sutrikdė?“, atsakymo variantai – „Ne“ arba „Taip“, kurie atitinkamai buvo koduojami 1 arba 2. Atsakiusiems „Taip“ toliau buvo pateikiamas klausimas „Kai paskutinį kartą internete nutiko kažkas, kas tau sukėlė nerimą ar nuliūdino, su kuo tu apie tai kalbėjai?“, atsakymo variantai – „Mama arba tėvu“, „Broliu ar sese“, „Draugu, kuris yra panašaus amžiaus kaip tu“, „Mokytoju“, „Žmogumi, kurio darbas yra padėti vaikams“, „Kitu suaugusiuoju, kuriuo pasitikiu“, „Kuo nors kitu“. Kitas klausimas buvo „Kaip dažnai per pastaruosius metus likai nevalgęs ar nemiegojęs nes naudojaisi internetu; nedavė ramybės tai, kad negali naudotis internetu; mažiau bendravai su šeima ar draugais, neatlikai mokyklos užduočių, nes naudojaisi internetu;

nesėkmingai bandei praleisi mažiau laiko internete; konfliktavai su draugais ar šeima dėl praleidžiamo laiko internete?“, atsakymų variantai – „Niekada“, „Keletą kartų“, „Bent kartą per mėnesį“, „Bent kartą per savaitę“, „Kasdien ar beveik kasdien“. Atitinkamai šie atsakymai buvo koduojami 1, 2, 3, 4 arba 5, kur mažesnis skaičius reiškia retesnę minimą elgesį. Tyrime taip pat nagrinėjami klausimai „Ar per pastaruosius metus esi tiesiogiai susitikęs su žmogumi, su kuriuo pirmiausia susipažinai internete?“, „Ar kada nors esi bendravęs internetu su kuo nors, su kuo prieš tai nebuvai susitikęs, bendravęs tiesiogiai?“ „Ar per pastaruosius metus tau grasino internete; kažkas naudojo tavo asmeninę informaciją ir tau tai nepatiko?“, „Ar per pastaruosius metus matei kokių nors seksualinio turinio paveikslėlių, nuotraukų, vaizdo įrašų; siuntei ar dalinai internete kokio nors tipo seksualinio turinio žinute?“, „Ar per pastaruosius metus tu su kuo nors bjauriai elgeisi ar užgauliojai internete?“, atsakymų variantai į visus šiuos klausimus – „Ne“ arba „Taip“, kurie atitinkamai buvo koduojami 1 arba 2. Galiausiai, tam, kad būtų išsiaiškintas tam tikrų veiksmų dažnis buvo klausama „Kaip dažnai per pastaruosius metus internete ieškojai naujų draugų; siuntei savo asmeninę informaciją asmeniui, su kuriuo niekada nebuvai susitikęs tiesiogiai; įtraukei žmones, kurių niekada nesi sutikęs tiesiogiai, į savo kontaktų sąrašą; apsimetei kitu ar kitokiu žmogumi nei esi tikrovėje; siuntei savo nuotraukas ar vaizdo medžiagą kam nors, ko tikrovėje nesi sutikęs; bjauriai elgeisi ar užgauliojai internete; prašei internetu kito žmogaus atskleisti seksualinio turinio informaciją apie save; manai, kad žmonės internete yra geri ir padedantys; tau lengviau su kitais bendrauti internetu nei tiesiogiai?“, atsakymų variantai – „Niekada“, „Keletą kartų“, „Bent kartą per mėnesį“, „Bent kartą per savaitę“, „Kasdien arba beveik kasdien“. Atsakymai atitinkamai buvo koduojami 1, 2, 3, 4 arba 5, kur mažesnis skaičius reiškia retesnę minimą elgesį. Į kiekvieną anksčiau pristatytą klausimą taip pat buvo galima atsakyti „Nenoriu sakyti“ ar „Nežinau“, atitinkamai jie buvo koduojami 97 ar 98, tačiau analizuojami nebuvo.

2.2.2. Tėvų parama ir kontrolė

Tėvų teikiamai paramai ir naudojamoms kontrolės priemonėms matuoti buvo parinkti klausimai iš tėvams skirto klausimyno, kuris taip pat buvo parengtas laikantis griežtų tinklo „ES vaikai internete“ standartų. Buvo naudojami klausimai „Kaip dažnai Jūs skatinate savo vaiką savarankiškai tyrinėti ir aiškintis įvairius dalykus internete; patariate, kaip saugiai naudotis internetu; kalbate su savo vaiku apie tai, ką jis veikia internete; stebite, ką Jūsų vaikas veikia internete; būnate tame pačiame kambaryje, kai Jūsų vaikas naudojasi internetu; kartu su savo vaiku ką nors veikiate internete; padedate savo vaikui, kai internete jį kažkas liūdina ar kelia nerimą; padedate, kai Jūsų vaikui kyla sunkumų ką nors padaryti ar rasti internete; paaiškinate, kodėl tam tikra informacija internete yra gera arba bloga; aptariate su savo vaiku komercinius pasiūlymus, su kuriais jis susiduria

internete?“, atsakymų variantai – „Niekada“, „Beveik niekada“, „Kartais“, „Dažnai“, „Labai dažnai“. Atitinkamai šie atsakymai buvo užkoduoti 1, 2, 3, 4 arba 5, kur mažesnis skaičius reiškia retesnę tėvų elgesį. Taip pat naudotas klausimas „Ar Jūs naudojate tėvų kontrolės arba kitokiais būdais filtruoti arba blokuoti tam tikras svetaines ir informaciją; tėvų kontrolės arba kitokiais būdais leidžiančiais matyti Jūsų vaiko lankomas svetaines, ieškomą informaciją ar naudojamą programėles; technologijas, kurios seka, kur yra Jūsų vaikas?“, atsakymų variantai – „Ne“ ir „Taip“, kurie atitinkamai buvo koduojami 1 arba 2. Galiausiai buvo naudojamas klausimas „Kaip dažnai giriate savo vaiką už gerą elgesį; nustatote taisykles, kaip elgtis namuose; nustatote taisykles, kaip elgtis už namų ribų?“, atsakymų variantai – „Niekada“, „Beveik niekada“, „Kartais“, „Dažnai“, „Labai dažnai“. Šie atsakymai atitinkamai buvo koduojami 1, 2, 3, 4 arba 5, kur mažesnis skaičius reiškia retesnę minimą veiksmą. Į kiekvieną anksčiau pristatytą klausimą taip pat buvo galima atsakyti „Nenoriu sakyti“ ar „Nežinau“, atitinkamai jie buvo koduojami 97 ar 98, tačiau analizuojami nebuvo.

2.2.3. Mokytojų parama ir kontrolė

Mokytojų teikiamai paramai ir naudojamoms kontrolės priemonėms matuoti buvo naudojami klausimai iš vaikams ir paaugliams skirtų anketų. Vaikams buvo užduodami klausimai apie mokyklą bei mokytojus ir pagal jų atsakymus, buvo vertinama mokytojų parama bei kontrolė. Vienas iš klausimų buvo „Kiek teisingi šie teiginiai? Mokytojams tu rūpi kaip žmogus; mokykloje yra bent vienas mokytojas į kurį tu gali kreiptis iškilus sunkumams“, atsakymų variantai – „Netiesa“, „Iš dalies netiesa“, „Tiesa“, „Visiška tiesa“. Atitinkamai šie atsakymai buvo koduojami 1, 2, 3 arba 4, kur mažesnis skaičius reiškia mažesnę teiginio teisingumą. Kitas naudotas klausimas – Ar mokykloje tavo mokytojai patarė tau, kaip saugiai naudotis internetu; skatino tave savarankiškai tyrinėti ir aiškintis dalykus internete; nustatė taisykles, ką tu gali daryti mokykloje naudodamasis internetu; padėjo tau, kai kilo sunkumų ką nors padaryti ar rasti internete; kalbėjo su tavimi apie tai, ką tu veiki internete; paaiškino, kodėl tam tikra informacija internete yra gera ar bloga; patarė, kaip elgtis su kitais žmonėmis internete; padėjo tau, kai kažkas internete tave liūdino ar kėlė nerimą; kalbėjo su tavimi, kaip elgtis jei internete tave kažkas liūdina ar kelia nerimą?“, atsakymų variantai – „Niekada“, „Beveik niekada“, „Kartais“, „Dažnai“, „Labai dažnai“. Atitinkamai šie atsakymai buvo koduojami 1, 2, 3, 4 arba 5, kur mažesnis skaičius reiškia retesnę mokytojo elgesį. Galiausiai, buvo naudotas klausimas „Ar mokykloje tavo mokytojai tikrina, ar mokinių telefonai išjungti; žiūri į tavo telefoną norėdami pamatyti, ką tu darai ar su kuo bendrauji; nustato taisykles, kaip naudotis mobiliaisiais telefonais mokykloje; atima mokinių telefonus tam tikram laikui?“, atsakymų variantai – „Ne“ ir „Taip“, kurie atitinkamai buvo koduojami 1 arba 2. Į kiekvieną anksčiau pristatytą klausimą

taip pat buvo galima atsakyti „Nenoriu sakyti“ ar „Nežinau“, atitinkamai jie buvo koduojami 97 ar 98, tačiau analizuojami nebuvo.

2.2.4. Galių ir sunkumų klausimynas

Kaip viena iš visų tyrime naudotų instrumentų dalių buvo Galių ir sunkumų klausimynas (Strengths and Difficulties Questionnaire (SDQ), Goodman, 1997; lietuviška versija: G. Gintilienė, S. Girdzijauskienė, D. Černiauskaitė, S. Lesinskienė, R. Povilaitis ir D. Pūras, 2004). Šis klausimynas skirtas įvertinti vaikų emocinius ir elgesio sunkumus, hiperaktyvumą, santykius su bendraamžiais bei socialų elgesį. Klausimyną sudaro trys versijos – tėvams, mokytojams ir vaikams. Tyrime naudota vaikų versija. Klausimyną sudaro 25 teiginiai apie įvairias vaiko savybes. Kiekvieną teiginį reikia įvertinti pasirenkant vieną iš trijų atsakymo variantų „Netiesa“, „Iš dalies tiesa“ ir „Tiesa“, tačiau šiame tyrime atsakymų variantai buvo papildyti variantais „Nežinau“ ir „Nenoriu sakyti“. Klausimyną sudaro penkios skalės: socialumo, hiperaktyvumo, emocinių simptomų, elgesio problemų bei problemų su bendraamžiais. Socialumo skalę sudaro penki teiginiai. Šios skalės teiginių pavyzdžiai: „Stengiuosi būti geras (-a) kitiems žmonėms. Man svarbu, kaip jie jaučiasi“, „Dažnai pasisiūlau padėti tėvams, mokytojams, kitiems vaikams“. Hiperaktyvumo skalę sudaro penki teiginiai. Šios skalės teiginių pavyzdžiai: „Man sunku susikaupti, greit išsiblaškau“, „Nenustygsiu vietoje, nurimstu neilgam“. Emocinių simptomų skalę sudaro penki teiginiai. Šios skalės teiginių pavyzdžiai: „Dažnai esu susirūpinęs (-usi)“, „Aš daug ko bijau, mane lengva išgąsdinti“. Elgesio problemų skalę sudaro penki teiginiai. Šios skalės teiginių pavyzdžiai: „Dažnai labai supykstu ar nesusivaldau“, „Dažnai susipešu. Galiu kitus priversti man paklusti“. Problemų su bendraamžiais skalę sudaro penki teiginiai, šios skalės teiginių pavyzdžiai: „Geriau sutariu su suaugusiais nei su bendraamžiais“, „Paprastai būnu ir žaidžiu vienas (-a)“.

Lietuviško versijos psichometrinės charakteristikos: bendros skalės $\alpha = 0,72$, socialumo skalės $\alpha = 0,62$, hiperaktyvumo skalės $\alpha = 0,56$, emocinių simptomų skalės $\alpha = 0,62$, elgesio problemų skalės $\alpha = 0,34$, problemų su bendraamžiais skalės $\alpha = 0,50$.

Šio tyrimo metu gautos psichometrinės charakteristikos: bendros skalės $\alpha = 0,64$, socialumo skalės $\alpha = 0,61$, hiperaktyvumo skalės $\alpha = 0,42$, emocinių simptomų skalės $\alpha = 0,66$, elgesio problemų skalės $\alpha = 0,35$, problemų su bendraamžiais skalės $\alpha = 0,29$.

2.3. Tyrimo eiga

Atliktame tyrime pasirinkta koreliacinio tyrimo strategija. Tyrimas atliktas 2018 metų vasario – birželio mėnesiais. Apklausa atliko rinkos ir viešosios nuomonės tyrimų bendrovė UAB

„Spinter tyrimai“, apklausas vykdė apmokyti tyrėjai, buvo gautas etikos komisijos leidimas vykdyti tyrimą bei tėvų sutikimai vaikams dalyvauti tyrime. Tyrimo dalyviai buvo kviečiami dalyvauti tyrime ir apklausos buvo vykdomos namuose – tuo pačiu metu atskiruose kambariuose apklausoje dalyvavo vaikas ir vienas iš tėvų. Anketa tyrimo dalyviams buvo pateikiama planšetėse, kadangi su kiekvienu tyrimo dalyviu apklausos metu buvo apmokytas tyrėjas, tai visi tyrimo dalyviai turėjo galimybę gauti atsakymus į iškilusius klausimus.

Kadangi tyrimas buvo atliktas, kaip projekto dalis, tai svarbu išskirti, koks šio darbo autorės indėlis projekto darbe. Šio darbo autorė dalyvavo verčiant, koreguojant ir Lietuvai pritaikant tyrimo instrumentus, atliko pilotinį tyrimą, kuriame dalyvavo 146 vaikai ir jų tėvai – iš viso 292 respondentai, prisidėjo tvarkant ir tikrinant duomenis.

2.4. Duomenų analizės metodai

Duomenų analizė buvo atlikta naudojant kompiuterinę programą „IBM SPSS Statistics 21“. Pastarąją programą apskaičiuota aprašomoji statistika (vidurkiai, minimalios ir maksimalios reikšmės, dažniai), skalių patikimumas vidinio suderintumo būdu (Cronbach α), duomenų pasiskirstymas taikant Kolmogorov – Smirnov kriterijų, asimetrijos (skewness) ir eksceso (kurtosis) koeficientus, histogramos grafiką ir Q - Q skirstinio grafiką. Buvo gauta, kad tyrimo duomenys pasiskirstę normaliai, tad skaičiuojant rezultatus buvo naudojami parametriniai statistiniai kriterijai: ryšiams tarp kintamųjų nustatyti buvo taikomas Pearson koreliacijos koeficientas, dviejų grupių duomenims lyginti buvo naudojamas nepriklausomų imčių Stjudento t testas, kategorinių kintamųjų tarpusavio palyginimui buvo taikomas chi kvadrato kriterijus, o vieno kintamųjų nuspėjimui pagal kitus kintamuosius buvo naudojamos tiesinė ir logistinė regresijos.

3. REZULTATAI

3.1. Vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumai ir jų palyginimas tarp dviejų amžiaus grupių

Pirmasis šio tyrimo uždavinys buvo panagrinėti Lietuvos vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumus bei juos palyginti tarp dviejų amžiaus grupių: jaunesnių (9 – 12 metų) ir vyresnių (13 – 17 metų) vaikų. Palyginimui buvo naudojami nepriklausomų imčių Student t testas ir chi kvadrato kriterijus.

Tam, kad būtų aišku, kuri grupė vaikų internete praleidžia daugiau laiko, buvo taikomas nepriklausomų imčių Student t testas. Rezultatai (1 lentelė) parodė, kad jaunesni (9 – 12 metų) vaikai tiek dienomis, kai eina į mokyklą, tiek šventinėmis ar savaitgalio dienomis, internete praleidžia statistiškai reikšmingai mažiau laiko nei vyresni (13 – 17 metų) vaikai. Ryšį tarp amžiaus bei praleidžiamo laiko internete rodo ir pritaikyta Pearson koreliacija – kuo vyresnis vaikas, tuo daugiau laiko internete jis praleidžia (r (darbo dienomis) = 0,37, r (nedarbo dienomis) = 0,33, $p < 0,001$). Tokie rezultatai nestebina žinant, kad laiko internete rekomendacijos dažniausiai ir yra siejamos su amžiumi – laikas, praleidžiamas internete gali ilgėti keičiantis amžiui.

1 lentelė. *Jaunesnių ir vyresnių vaikų internete praleidžiamo laiko palyginimas.*

Laikas internete	9-12 amžiaus vaikų M (SD)	13-17 amžiaus vaikų M(SD)	t (df)	p
Dienomis, kai einama į mokyklą	1,93 (1,40)	3,10 (1,70)	-11,815 (978,400)	<0,001
Dienomis, kai neinama į mokyklą	3,05 (1,81)	4,27 (1,75)	-10,717 (970)	<0,001

Pastabos. M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis, t – t testo koeficientas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Tyrimo taip pat buvo bandoma išsiaiškinti, kokiais įrenginiais vaikai ir paaugliai dažniausiai naudojami internetu. Rezultatai (2 lentelė) rodo, kad tiek jaunesni (9 – 12 metų), tiek vyresni (13 – 17 metų) vaikai daugiausiai internetu naudojami mobiliaisiais/išmaniaisiais telefonais, o tai tik įrodo, kad internetas su vaikais tikrai yra kiekviename žingsnyje. Amžiaus grupių palyginimui buvo naudotas chi kvadrato kriterijus. Buvo gauta, kad vyresni (13 – 17 metų) vaikai statistiškai reikšmingai daugiau naudojami tiek mobiliuoju/išmaniuoju telefonu, tiek stacionariu/nešiojamu kompiuteriu, tiek kitais įrenginiais. Šis rezultatas taip pat nestebina, kadangi, vyresni vaikai, kaip parodė jau pristatyti rezultatai, tiesiog dažniau naudojami internetu.

2 lentelė. Jaunesnių ir vyresnių vaikų naudojimosi internetu įrenginių palyginimas.

	9-12 metų vaikai	13 – 17 metų paaugliai	χ^2 (df)	p
	Nenaudoja/ Naudoja/ %	Nenaudoja/ Naudoja %		
Mobiliuoju/išmaniuoju telefonu	6,5 93,5	1,1 98,9	21,49 (1)	<0,001
Stacionariu/nešiojamu kompiuteriu	9,2 90,8	2,2 97,8	24,40 (1)	<0,001
Planšete	51,6 48,4	47,7 52,3	1,54 (1)	0,214
Kitais įrenginiais	53,3 46,7	41,9 58,1	12,26 (1)	<0,001

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Žinant, kad socialiniai tinklai yra viena svarbiausių vaikų ir paauglių veikla internete, kitas nagrinėjamas kintamasis buvo būtent socialinio tinklo „Facebook“ turėjimas ar neturėjimas. Nors socialiniame tinkle „Facebook“ teigiama, kad profilį susikurti galima tik nuo 13 metų, rezultatai (3 lentelė) atskleidė, kad net 55 procentai 9 – 12 metų vaikų turi savo asmeninį „Facebook“ profilį. Amžiaus grupių palyginimui buvo naudotas chi kvadrato kriterijus. Kaip ir buvo galima tikėtis, vyresni (13 – 17 metų) vaikai juo naudojami dar dažniau nei jaunesni – profilį šiame socialiniame tinkle turi net 95,5% tyrimo dalyvių ir tai yra statistiškai reikšmingas skirtumas lyginant su jaunesniais vaikais.

3 lentelė. Vyresnių ir jaunesnių vaikų socialinio tinklo „Facebook“ profilio turėjimo palyginimas.

	9-12 metų vaikai	13 – 17 metų paaugliai	χ^2 (df)	p
Turi asmeninį „Facebook“ profilį	55%	95,5%	232,62 (2)	<0,001
Neturi asmeninio „Facebook“ profilio	43,7%	4,3%		

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Labai svarbus naudojimosi internetu ypatumas – tai veiklos, kuriomis šioje erdvėje užsiimama. Tyrimo metu buvo klausama, kaip dažnai vaikai ir paaugliai užsiima įvairiomis veiklomis. Rezultatai (3 lentelė) atskleidė, kad jaunesni (9 – 12 metų) vaikai dažniausiai internete užsiima žaidimais, vaizdo įrašų žiūrėjimu ar muzikos klausymu. Vyresnių vaikų dažniausios veiklos – naudojimas socialiniais tinklais, vaizdo įrašų žiūrėjimas ir muzikos klausimas. Amžiaus grupių palyginimui buvo naudotas chi kvadrato kriterijus. Palyginus abi grupes paaiškėjo, kad visomis veiklomis, paaugliai užsiima dažniau (gauti statistiškai reikšmingi skirtumai) – jie dažniau internetu

naudojasi atlikdami mokyklinės užduotis, skaitydami naujienas, naudodamiesi socialiniais tinklais, bendraudami su šeima ir draugais, žiūrėdami vaizdo įrašus ar klausydami muzikos. Tokį rezultatą vėl gi galima sieti su tuo, kad paaugliai apskritai yra linkę internetą naudoti dažniau.

4 lentelė. *Jaunesnių ir vyresnių vaikų veiklų internete dažnių palyginimas.*

	9-12 metų vaikai	13 – 17 metų paaugliai	χ^2 (df)	p
	Niekada ar beveik niekada/ Bent kartą per savaitę/ Kasdien arba beveik kasdien/ Kelis kartus per dieną/ Beveik visą laiką/ %	Niekada ar beveik niekada/ Bent kartą per savaitę/ Kasdien arba beveik kasdien/ Kelis kartus per dieną/ Beveik visą laiką/ %		
Mokyklos užduočių atlikimas	33,0/ 32,6/ 22,8/ 8,3/ 3,3	8,0/ 34,3/ 29,9/ 17,5/ 10,2	118,17 (4)	<0,001
Naujienų skaitymas	50,3/ 26,2/ 17,6/ 3,7/ 2,2	17,2/ 25,9/ 33,0/ 17,0/ 6,9	159,12 (4)	<0,001
Naudojimasis socialiniais tinklais	46,3/ 14,5/ 18,9/ 14,5/ 5,9	5,5/ 10,2/ 23,6/ 40,4/ 20,3	274,20 (4)	<0,001
Bendravimas su šeima ir draugais	27,0/ 17,8/ 26,8/ 17,5/ 11,0	9,1/ 18,8/ 25,1/ 30,6/ 16,4	69,06 (4)	<0,001
Internetiniai žaidimai	12,6/ 16,6/ 39,2/ 21,1/ 10,5	13,5/ 16,4/ 28,6/ 26,0/ 15,5	15,89 (4)	0,003
Vaizdo įrašų žiūrėjimas	5,7/ 20,9/ 37,6/ 22,6/ 13,3	2,2/ 8,2/ 30,9/ 36,7/ 22,0	67,31 (4)	<0,001
Muzikos klausymasis	18,5/ 22,9/ 30,1/ 18,3/ 10,2	4,6/ 10,6/ 32,8/ 32,1/ 20,0	102,44 (4)	<0,001

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Toliau buvo nagrinėjami su interneto naudojimosi saugumu susiję kintamieji – ar patys vaikai ir paaugliai žino, kaip saugiai elgtis internete. Vienas iš tyrimo metu užduodamų klausimų buvo „Ar žinai, ką daryti, jei kas internete elgiasi netinkamai?“. Atsakymų į šį klausimą tarp dviejų amžiaus grupių palyginimui buvo naudotas chi kvadrato kriterijus. Rezultatai (5 lentelė) atskleidė, kad dauguma tiek jaunesnių, tiek vyresnių vaikų mano, kad žino, ką tokiu atveju daryti - tai reiškia, kad vaikai mano, jog yra pajėgūs patys susitvarkyti su kai kuriomis internete esančiomis grėsmėmis. Rezultatai taip pat parodė, kad vyresni vaikai (13 -17 metų), lyginant su jaunesniais vaikais, statistiškai reikšmingai labiau savimi pasitiki ir dažniau galvoja, kad žino, kaip elgtis, jei kažkas internete elgiasi netinkamai.

5 lentelė. Jaunesnių ir vyresnių vaikų atsakymo į klausimą „Ar žinai, ką daryti, jei internete kažkas elgiasi netinkamai?“ palyginimas.

Žino, ką daryti, jei kas internete elgiasi netinkamai	9-12 metų vaikų %	13-17 metų vaikų %	χ^2 (df)	p
Visada žino	20,9	27,2	39,15 (5)	<0,001
Dažnai žino	30,9	40,0		
Kartais žino	28,3	24,6		
Nežino	7,2	2,4		

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

6 lentelė. Jaunesnių ir vyresnių vaikų žinių, susijusių su saugumu internete, palyginimas.

	9-12 metų vaikų M (SD)	13-17 metų vaikų M(SD)	t (df)	p
Žino, kaip pakeisti privatumo nustatymus	3,31 (1,53)	4,55 (0,86)	-15,00 (962)	<0,001
Žino, kokia informacija gali dalintis	4,10 (1,14)	4,10 (1,06)	-0,007 (962)	0,994
Žino, kaip pašalinti žmogų iš kontaktų sąrašo	3,95 (1,35)	4,46 (0,82)	-6,85 (682,559)	<0,001
Žino, kaip internete ką nors nusipirkti	2,95 (1,58)	4,55 (0,85)	-18,80 (597,39)	<0,001

Pastabos. M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis, t – t testo koeficientas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Nemažiau svarbu ne tik tai, ar vaikas jaučiasi žinantis, kaip elgtis, jei kažkas internete elgiasi netinkamai, bet ir ką jis geba padaryti. Tam, kad būtų aišku, kuri grupė geriau žino, kaip saugiai elgtis internete buvo taikomas nepriklausomų imčių Student t testas. Rezultatai (6 lentelė)

rodo, kad jaunesni vaikai geriausiai žino, kokia informacija gali dalintis, o vyresni vaikai – kaip pašalinti žmogų iš kontaktų sąrašo. Be to, rezultatai taip pat parodė, kad vyresni vaikai statistiškai reikšmingai labiau mano žinantys, kaip pakeisti privatumo nustatymus, kaip pašalinti žmogų iš kontaktų sąrašo ar kaip ką nors nusipirkti internete. Tai reiškia, kad vyresni vaikai, turi daugiau žinių apie tai, kaip saugiau elgtis internete, lyginant su jaunesniais vaikais.

Tam, kad būtų aišku, kokia dalis vaikų susiduria su kažkokiais sunkumais internete, buvo analizuojami atsakymai į klausimą „Ar per pastaruosius metus matei arba patyrei internete ką nors, kas tau sukėlė nerimą ar sutrikdė?“. Atsakymų palyginimui tarp grupių buvo naudotas chi kvadrato kriterijus. Rezultatai (7 lentelė) parodė, kad abiejų grupių vaikų dauguma (jaunesnių vaikų - 76,3 %, vyresnių - 66,7%) nerimą keliančių įvykių internete nepatyrė. Nepaisant to, kad nemalonių dalykų internete nepatiriančių abejuose grupėse daugiau nei patiriančių, bet palyginus abiejų grupių rezultatus paaiškėjo, kad vyresni (13 – 17 metų) vaikai statistiškai reikšmingai dažniau internete patiria dalykus, kurie juos sutrikdo, sukelia nerimą ar nuliūdina. Tokio rezultato buvo galima tikėtis žinant, kad vyresni vaikai ne tik daugiau laiko praleidžia internete, bet ir užsiima įvairesnėmis veiklomis.

7 lentelė. Jaunesnių ir vyresnių vaikų, patyrusių kažką, kad internete sukėlė nerimą, palyginimas.

	9-12 metų vaikai	13 – 17 metų paaugliai	χ^2 (df)	p
Patyrė internete ką nors, kas sukėlė nerimą	16,5%	25,0%	13,08 (3)	0,004
Nepatyrė nerimą keliančių įvykių internete	76,3%	66,7%		

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Tolimesnė analizė parodė, kad iš visų tyrime dalyvavusių vaikų (9 -17 metų) 214 teigė, kad yra patyrę internete kažką, kas juos sutrikdė ar sukėlė nerimą. Detalesnis nagrinėjimas atskleidė, kad daugiausiai, 123, iš jų apie tai buvo linkę pasikalbėti su draugu, 85 – su mama ar tėčiu. 22 – su broliu ar sese ir tik 7 su mokytoju (-a). Nagrinėjant jaunesnių ir vyresnių vaikų atsakymus atskirai paaiškėjo, kad iš 76 jaunesnių (9 – 12 metų) vaikų, kurie internete patyrė kažką, kas sukėlė nerimą, 43 linkę pasikalbėti su mama arba tėčiu, 40 – su draugu, 7 su broliu ar seserimi ir 4 su mokytoju. Iš 138 vyresnių (13 - 17 metų) vaikų, 83 apie tai, kas nutiko, pasikalba su draugu, 42 su mama ar tėčiu, 15 su draugu ir 3 su mokytoju. Rezultatai rodo, kad jaunesni vaikai pokalbio apie neraminančius dalykus internete pirmenybę labiau teikia tėvams, o vyresni vaikai labiau linkę pasikalbėti su savo amžiaus draugais.

Kadangi šiame tyrime didelis dėmesys skiriamas problemoms, galinčioms kilti dėl interneto naudojimo, tai buvo nagrinėjama, kiek interneto naudojimas veikia jaunesnių ir vyresnių vaikų kasdienį gyvenimą. Palyginimui tarp dviejų amžiaus grupių buvo taikytas chi kvadrato kriterijus. Tyrimo dalyvių buvo klausama, ar jie yra likę nevalgę/nemiegoję dėl to, kad naudojosi internetu, ar negalėjimas naudotis internetu jiems nedavė ramybės, ar jie nesėkmingai bandė mažinti savo interneto naudojimą ir ar naudojimas internetu pakenkė jų santykiams su šeima, draugais, bei kasdienėms veikloms, tokioms kaip mokyklos užduotys. Rezultatai (8 lentelė) parodė, kad daugumai tiek jaunesnių, tiek vyresnių vaikų minėtų sunkumų dėl interneto naudojimo nekyla arba kyla labai retai. Vis dėl to, pritaikius chi kvadrato kriterijų paaiškėjo, kad vyresniems vaikams visų minėtų sunkumų iškyla statistiškai reikšmingai dažniau, nei jaunesniems vaikams.

8 lentelė. *Jaunesnių ir vyresnių vaikų pasekmių dėl interneto naudojimo palyginimas.*

	9 – 12 metų vaikai	13 – 17 metų vaikai	χ^2 (df)	P
	Niekada/ Keletą kartų/ Bent kartą per mėnesį/ Bent kartą per savaitę/ Kasdien ar beveik kasdien/ %	Niekada/ Keletą kartų/ Bent kartą per mėnesį/ Bent kartą per savaitę/ Kasdien ar beveik kasdien/ %		
Liko nevalgęs/nemiegojęs, kadangi naudojosi internetu	81,9/ 14,2/ 3,1/ 0,7/ 0,2	64,1/ 28,4/ 5,7/ 1,3/ 0,5	39,21 (4)	<0,001
Negalėjo nurimti, kad negali naudotis internetu	65,6/ 26,5/ 4,8/ 1,8/ 1,3	52,0/ 38,3/ 7,1/ 2,4/ 0,2	25,79 (4)	<0,001
Mažiau bendravo su šeima ir draugais, neatliko mokyklos užduočių, nes naudojosi internetu	68,8/ 24,8/ 4,2/ 1,3/ 0,9	50,9/ 32,9/ 9,6/ 4,8/ 1,8	39,91 (4)	<0,001
Nesėkmingai bandė praleisti mažiau laiko naudodamasis internetu	74,2/ 19,2/ 3,8/ 2,0/ 0,7	61,3/ 29,6/ 5,6/ 2,2/ 1,3	19,00 (4)	0,001
Konfliktavo su šeima ar draugais dėl praleidžiamo laiko naudojantis internetu	60,3/ 27,6/ 5,5/ 4,4/ 2,2	48,7/ 39,9/ 8,1/ 2,0/ 1,3	25,15 (4)	<0,001

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Tyrimė buvo nagrinėjama vaikų veikla, susijusi su grėsmėmis internete. Tyrimė dalyvavusių vaikų buvo klausiama, ar jie per pastaruosius metus yra tiesiogiai (gyvai) susitikę su žmogumi, su kuriuo pirmiausiai susipažino internete. Amžiaus grupių palyginimui buvo naudotas chi kvadrato kriterijus. Rezultatai (9 lentelė) rodo, kad tik 7 procentai jaunesnių (9 – 12 metų) vaikų yra gyvai susitikę su tik iš interneto pažįstamu žmogumi, tuo tarpu 13 – 17 metų vaikų šis skaičius didesnis – net 25,1 procentas vyresnių vaikų yra šitaip darę. Pritaikius chi kvadrato kriterijų paaiškėjo, kad šis skirtumas yra reikšmingas ir vyresni vaikai statistiškai reikšmingai labiau linkę susitikti su žmonėmis, su kuriais pirmiausiai susipažino internete, lyginant su jaunesniais vaikais.

9 lentelė. Jaunesnių ir vyresnių vaikų susitikimų su tik iš interneto pažįstamu žmogumi palyginimas.

	9 – 12 metų vaikai	13 – 17 metų vaikai	χ^2 (df)	p
Buvo tiesiogiai susitikęs su žmogumi, su kuriuos susipažino internete	7,0%	25,1%		
Nebuvo tiesiogiai susitikęs su žmogumi, su kuriuos susipažino internete	93,0%	74,9%	57,37 (1)	<0,001

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

10 lentelė. Jaunesnių ir vyresnių vaikų veiksmų internete palyginimas.

	9 – 12 metų vaikai	13 – 17 metų vaikai	t (df)	p
	M (SD)	M (SD)		
Siuntė savo asmeninę informaciją asmeniui, su kuriuo niekada nebuvo susitikęs tiesiogiai	1,16 (0,54)	1,36 (0,61)	-2,78 (11147,16)	0,006
Į savo kontaktų ar draugų sąrašą įtraukę žmones, kurių nėra tiesiogiai sutikęs	1,88 (0,80)	1,96 (0,80)	-0,79 (336)	0,430
Siuntė savo nuotraukas ar vaizdo medžiagą kažkas, ko tiesiogiai nėra sutikęs	1,37 (0,78)	1,52 (0,71)	-1,58 (334)	0,115

Pastabos. M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis, t – t testo koeficientas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Tam, kad būtų palygintas jaunesnių ir vyresnių vaikų elgesys su nepažįstamais žmonėmis internete buvo taikytas nepriklausomų imčių Stjudent t testas. Rezultatai (10 lentelė) atskleidė, kad abiejų amžiaus grupių vaikų dauguma nėra linkusi siųsti asmeninės informacijos nepažįstamiems žmonėms ar apskritai nepažįstamus žmones priimti į savo kontaktų sąrašą, tačiau statistiškai reikšmingai skiriasi jaunesnių ir vyresnių vaikų polinkis siųsti asmeninę informaciją – vyresni vaikai žmonėms, su kuriais niekada nėra susitikę tiesiogiai, labiau linkę siųsti savo asmeninę informaciją, lyginant su jaunesniais vaikais.

Kalbant apie rizikingą elgesį internete labai svarbus seksualinis turinys, su kuriuo vaikai ten susiduria. Tyrimo metu vaiku buvo klausiama, kaip dažnai mato seksualinio turinio paveikslėlius, nuotraukas ar vaizdo įrašus. Tam, kad būtų palygintas susidūrimas su seksualiniu turiniu tarp skirtingų amžiaus grupių, buvo naudojamas chi kvadrato kriterijus. Tyrimo rezultatai (11 lentelė) atskleidė, kad mažesnioji dalis abiejų amžiaus grupių vaikų yra susidūrę su tokio turinio informacija. Vis dėl to, kaip ir daugumoje kitų klausimų, vyresni vaikai statistiškai reikšmingai dažniau mato seksualinio turinio paveikslėlius, nuotraukas ar vaizdo įrašus.

11 lentelė. Jaunesnių ir vyresnių vaikų susidūrimo su seksualiniu turiniu palyginimas.

	9 – 12 metų vaikai	13 – 17 metų vaikai	χ^2 (df)	p
Per pastaruosius metus matė seksualinio turinio paveikslėlių, nuotraukų, vaizdo įrašų	14,5%	35,9%	56,49 (1)	<0,001
Per pastaruosius metus nematė seksualinio turinio paveikslėlių, nuotraukų, vaizdo įrašų	85,5%	64,1%		

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Svarbu ne tik tai, su koku elgesiu vaikai ir paaugliai susiduria internete, bet ir kaip patys jame elgiasi. Buvo analizuojami vaikų atsakymai į klausimą „Ar per pastaruosius metus tu su kuo nors bjauriai elgeisi ar užgauliojai?“. Tam, kad būtų palygintas bjaurus elgesys internete tarp skirtingo amžiaus grupių buvo taikomas nepriklausomų imčių Stjudent t testas. Rezultatai (12 lentelė) parodė, kad tiek jaunesni, tiek vyresni vaikai nėra linkę bjauriai elgtis ar užgaulioti kitus internete ir nėra amžiaus skirtumo kalbant apie bjaurų elgesį internete – tiek jaunesni, tiek vyresni vaikai teigė, kad retai, tik kartais, internete elgiasi bjauriai ar užgaulioja kitus.

12 lentelė. Jaunesnių ir vyresnių vaikų užgauliojančio elgesio internete palyginimas.

	9 – 12 metų vaikai	13 – 17 metų vaikai		
	M (SD)	M (SD)	t (df)	p
Bjauriai elgėsi ar užgauliojo kitus internete	1,54 (0,91)	1,87 (0,86)	-1,50 (63)	0,140

Pastabos. M – vidurkis, SD – standartinis nuokrypis, t – t testo koeficientas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Galiausiai, buvo skaičiuojama, kaip kai kurie vaikų ir paauglių interneto naudojimosi ypatumai siejasi su jų pačių įvertintomis savo galiomis ir sunkumais, tam buvo taikyta Pearson koreliacija. Rezultatai (13 lentelė) parodė, kad emocinių simptomų skalė statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su tuo, ar vaikas prašo kito žmogaus internete atskleisti seksualinio turinio informaciją apie save, su tuo, ar jis siunčia savo asmeninę informaciją žmonėms, kurių nepažįsta tiesiogiai, su tuo, ar vaikas apsimeta internete kitu arba kitokiu nei yra iš tikrųjų bei su tuo, kad jam lengviau internetu bendrauti nei tiesiogiai. Tai reiškia, kad kuo daugiau vaikas turi emocinių sunkumų, tuo dažniau daro visus minėtus dalykus.

Rezultatai taip pat parodė, kad elgesio problemų skalė statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su tuo ar vaikas apsimeta internete kitu arba kitokiu nei yra iš tikrųjų – kuo daugiau elgesio problemų, tuo dažniau apsimeta kitokiu internete. Ši skalė taip pat statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su įsitikinimu, kad žmonės internete yra geri – kuo daugiau elgesio sunkumų, tuo rečiau galvoja, kad žmonės internete yra linkę padėti.

Buvo gauta, kad hiperaktyvumo skalė statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su draugų ieškojimu internete, įsitikinimu, kad žmonės internete yra geri bei tuo, kad vaikui internete yra bendrauti lengviau – kuo stipriau išreikštas vaiko hiperaktyvumas, tuo dažniau jis draugų ieško internete, dažniau mano, kad internete žmonės yra linkę padėti, ir tuo lengviau jam bendrauti internetu.

Rezultatai parodė, kad problemų su bendraamžiais skalė statistiškai reikšmingai teigiamai susijusi su tuo, kad vaikui internetu bendrauti lengviau nei tiesiogiai – kuo daugiau problemų su bendraamžiais, tuo lengviau vaikui bendrauti internetu.

Taip pat gauta, kad socialumo skalė statistiškai reikšmingai neigiamai susijusi su tuo, ar vaikas siunčia savo asmeninę informaciją žmogui, kurį pažįsta tik iš interneto – kuo stipriau išreikštas vaiko socialumas, tuo rečiau jis taip elgiasi. Be to, ši skalė teigiamai susijusi su įsitikinimu, kad žmonės internete yra geri bei žinojimu, ką daryti, jei kas internete elgiasi netinkamai – kuo stipriau išreikštas vaiko socialumas, tuo dažniau vaikas įsitikinęs žmonių internete gerumu bei tuo dažniau žino, ką daryti, jei kažkas internete elgiasi netinkamai.

Galiausiai, buvo gauta, kad apskritai kuo daugiau sunkumų vaikas turi, tuo dažniau jis prašo kito internetu atskleisti seksualinio turinio informaciją apie save, tuo dažniau siunčia savo asmeninę informaciją žmonėms, su kuriais susipažino internetu, tuo dažniau apsimeta kitu arba kitokiu internete, nei yra iš tikrųjų, ir tuo lengviau jam bendrauti internetu, o ne tiesiogiai, Vis dėl to, nepaisant to, kad pristatytos koreliacijos yra statistiškai reikšmingos, jų koeficientai yra labai žemi ir į tai reikėtų atkreipti dėmesį aptariant ir interpretuojant gautus rezultatus.

13 lentelė. *Vaikų elgesio internete ryšiai su jų galiomis ir sunkumais.*

	Emocinių simptomų skalė	Elgesio problemų skalė	Hiperaktyvumo skalė	Problemų su bendraamžiais skalė	Socialumo skalė	Bendra sunkumų skalė
Prašė kito atskleisti seksualinę informaciją apie save	0,66**	-0,20	0,40	-0,03	-0,01	0,524*
Siuntė informaciją žmogui iš interneto	0,16**	0,09	0,11	0,09	-0,08	0,17**
Siuntė nuotraukas ar vaizdo medžiagą žmogui, iš interneto	0,09	-0,02	0,02	0,06	-0,16**	0,09
Ieškojo draugų internete	0,04	0,01	0,08*	0,00	0,02	0,07
Apsimetė kitu ar kitokiu žmogumi	0,10**	0,11**	0,04	0,06	-0,01	0,11**
Mano, kad žmonės internete yra geri	0,04	-0,12**	0,07*	-0,06	0,16**	-0,03
Žino, ką daryti, jei kas internete elgiasi netinkamai	-0,02	-0,07	-0,02	-0,03	0,10**	-0,04
Lengviau su kitais bendrauti internetu	0,11**	0,05	0,13**	0,09**	0,04	0,17**

Pastaba: ** p < 0,01, statistiškai reikšmingos koreliacijos pažymėtos paryškintu šriftu.

3.2. Vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumų ryšiai su tėvų naudojamomis paramos ir kontrolės priemonėmis

Antras šio tyrimo uždavinys buvo nustatyti, kokie ryšiai sieja vaikų ir paauglių interneto naudojimąsi ir tėvų teikiamą paramą bei naudojamas kontrolės priemones. Tam buvo naudojamos tiesinė ir logistinė regresijos.

Visų pirma buvo nagrinėjama, kokias paramos ir kontrolės priemones tėvai apskritai naudoja, kalbant apie vaikų naudojimąsi internetu. Buvo gauta, kad dauguma (85,7 %) tėvų kalba su savo vaiku apie tai, ką jis veikia internete. Tėvai taip pat dažnai pataria, kaip saugiai naudotis internetu (81,6 %), paaiškina, kodėl viena ar kita informacija internete yra gera ar bloga (78,8 %). Rečiausiai tėvai aptaria su vaikais juos pasiekiančius komercinius pasiūlymus internete (54,6 %) ir padeda, jei internete nutinka kažkas, kas vaiką nuliūdina ar sukelia nerimą (60,8 %).

14 lentelė. *Tėvų veiksmų dažnių lentelė.*

	Taip (%)	Ne (%)
Skatina savarankiškai tyrinėti	73,3	26,7
Pataria, kaip saugiai naudotis	81,6	18,4
Kalba su vaiku apie tai, ką jis veikia	85,7	14,3
Stebi, ką vaikas veikia	74,5	25,5
Būna tame pačiame kambaryje, kai vaikas naudojasi internetu	69,7	30,3
Kartu veikia internete	61,0	39,0
Padeda, jei internete kažkas liūdina	60,8	39,2
Padeda, jei vaikui kyla sunkumų	69,0	31,0
Paaiškina, kokia informacija yra gera ar bloga	78,8	21,2
Aptaria su vaiku komercinius pasiūlymus, su kuriais jis susiduria	54,6	45,4

Tyrimo metu nagrinėtos ir tėvų naudojamos kontrolės priemonės, bei tai, ar tėvai yra linkę jomis naudotis. 15 lentelėje pateikti rezultatai rodo, kad tik maža dalis tėvų naudoja kontrolės priemones, skirtas filtruoti ar blokuoti tam tikras svetaines ar informaciją internete, leidžiančias matyti vaiko veiklą per lankomus puslapius ar ieškomą informaciją ar technologijas, kurios leidžia žinoti, kur vaikas šiuo metu yra. Tai rodo, kad didžioji daugumą tėvų renkasi kitas, o ne kontrolės priemones, pasirinkdami savo vaidmenį vaiko interneto naudojime.

15 lentelė. Tėvų kontrolės priemonių naudojimo dažnių lentelė.

	Naudoja (%)	Nenaudoja (%)
Kontrolės priemonės, skirtos filtruoti ar blokuoti tam tikrą informaciją	11,2	88,8
Kontrolės priemonės, leidžiančios matyti vaiko lankomas svetaines, ieškomą informaciją	13,0	87,0
Technologijos, kurios seka, kur yra vaikas	7,2	92,8

16 lentelė. Tėvų veiksmai ir vaikų patiriamas nerimas internete.

	OR	p	χ^2	df	p
Skatina savarankiškai tyrinėti	1,28	0,006			
Pataria, kaip saugiai naudotis	-0,82	0,078			
Kalba su vaiku apie tai, ką jis veikia	1,01	0,930			
Stebi, ką vaikas veikia	-0,91	0,401			
Būna tame pačiame kambaryje, kai vaikas naudojasi internetu	1,05	0,610			
Kartu veikia internete	-0,74	0,007	2,25	8	0,972
Padedą, jei internete kažkas liūdina	1,10	0,349			
Padedą, jei vaikui kyla sunkumų	-0,91	0,359			
Paaškina, kokia informacija yra gera ar bloga	1,13	0,290			
Aptaria komercinius pasiūlymus	1,38	<0,001			

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Tam, kad būtų aišku, ar nuo tėvų teikiamos paramos ar kontrolės priklauso tai, ar vaikai internete patiria kažką, kas juos liūdina ir neramina, buvo taikyta logistinė regresija. Rezultatai (16 lentelė) atskleidė, kad patarimai, kaip naudotis, pokalbiai apie veiklas, veiklos stebėjimas, buvimas tame pačiame kambaryje, pagalba, kai kažkas liūdina ar kai kyla sunkumų bei paaiškinimas, kokia informacija yra gera ar bloga reikšmingai nuspėja ar vaikai susiduria su nerimą keliančiais dalykais internete, ar ne. Tuo tarpu, skatinimas savarankiškai tyrinėti, bendros veiklos internete ir gaunamų komercinių pasiūlymų aptarimas statistiškai reikšmingai nuspėja, ar vaikas internete susiduria su dalykais, kurie jam kelia nerimą ar liūdina. Padidėjus skatinimui savarankiškai tyrinėti per vieną

standartinį vieneta, galimybė patekti į aukštesnę kategoriją (tai yra, į grupę, kuri patiria neraminančių dalykų internete) padidėja per 1,28. Padidėjus komercinių pasiūlymų aptarimui per vieną standartinį vieneta, galimybė patekti į grupę, kuri patiria neraminančių dalykų internete padidėja per 1,38. Galiausiai, padidėjus bendroms veikloms internete per vieną standartinį vieneta, galimybė patekti į grupę, kuri patiria internete kažką, kas neramina, sumažėja per 0,74. Tai reiškia, kad kuo dažniau tėvai skatina vaiką savarankiškai tyrinėti ir veikti internete bei kuo dažniau aptaria komercinius pasiūlymus, su kuriais vaikas ten susiduria, tuo labiau didėja galimybė vaikui patirti nemalonių įvykių internete, o kuo dažniau tėvai užsiima bendromis veiklomis internete kartu su savo vaikais, tuo ši galimybė mažesnė.

Tam, kad būtų aišku, ar tėvų naudojamos kontrolės priemonės gali nuspėti vaikų susidūrimą su nerimą keliančiais dalykais internete, buvo taikyta logistinė regresija. Rezultatai (17 lentelė) parodė, kad tiek naudojamos įvairios pasiekiamų svetainių ir informacijos kontrolės priemonės, tiek technologijos, kurios seka, kur vaikas yra, reikšmingai neprognozuoja, ar vaikas patirs nerimą keliančių dalykų internete ar ne.

17 lentelė. Tėvų kontrolė ir vaikų patiriamas nerimas internete.

	OR	p	χ^2	df	p
Naudoja kontrolės priemones, skirtas filtruoti ar blokuoti tam tikrą informaciją	-0,89	0,734			
Naudoja kontrolės priemones, leidžiančias matyti vaiko lankomas svetaines, ieškomą informaciją	-0,77	0,407	0,74	1	0,786
Naudoja technologijas, kurios seka, kur yra vaikas	-0,96	0,915			

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Tam, kad būtų aišku, ar vaiko gyrimas ir namie bei už namų ribų nustatomos taisyklės gali nuspėti vaikų patirtis internete, buvo naudojama logistinė regresija. Rezultatai (18 lentelė) parodė, kad dažnesnis savo vaiko gyrimas sumažina tikimybę patekti tarp vaikų, kurie patiria grasinimus internete, patys su kitais internete bjauriai elgiasi, gyvai susitinka su tik iš interneto pažįstamais žmonėmis bei bendrauja internetu su žmonėmis, kurių nepažįsta tiesiogiai (gyvai). Padidėjus gyrimui per vieną standartinį vieneta tikimybė patekti į minėtas grupes sumažėja atitinkamai per 0,39, 0,59, 0,66 ir 0,73. Taip pat gauta, kad tėvų nustatomos taisyklės namuose, statistiškai reikšmingai sumažina galimybę patekti tarp vaikų, kurių asmenine informacija kas nors

pasinaudoja internete – nustatomų taisyklių dažniui padidėjus vienu standartiniu vienetu, tikimybė patekti tarp vaikų, kurių asmenine informacija pasinaudojama, sumažėja per 0,58. Nebuvo gauta jokių reikšmingų rezultatų tarp nustatomų taisyklių už namų ribų ir įvairių vaikų patirčių internete.

18 lentelė. *Gyrimas bei taisyklių nustatymas ir vaikų patirtys internete.*

Patyrė grasinimus internete						
	OR	p	χ^2	df	p	
Giria savo vaiką	-0,39	0,013	9,16	7	0,242	
Nustato taisykles namuose	-0,68	0,349				
Nustato taisykles už namų	1,76	0,173				
Kažkas naudojo asmeninę informaciją						
	OR	p	χ^2	df	p	
Giria savo vaiką	-0,80	0,427	12,15	7	0,096	
Nustato taisykles namuose	-0,58	0,038				
Nustato taisykles už namų	1,79	0,055				
Pats bjauriai elgėsi internete						
	OR	p	χ^2	df	p	
Giria savo vaiką	-0,59	0,002	3,46	7	0,840	
Nustato taisykles namuose	-0,87	0,450				
Nustato taisykles už namų	1,11	0,605				
Gyvai susitiko su žmogumi iš interneto						
	OR	p	χ^2	df	p	
Giria savo vaiką	-0,66	<0,001	8,84	8	0,356	
Nustato taisykles namuose	-0,94	0,634				
Nustato taisykles už namų	-0,92	0,547				
Bendravo internete su kažkuo, ko nepažįsta tiesiogiai						
	OR	p	χ^2	df	p	
Giria savo vaiką	-0,73	0,001	4,02	8	0,855	
Nustato taisykles namuose	-0,94	0,554				
Nustato taisykles už namų	-0,84	0,083				

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Tam, kad būtų aišku, ar tėvų naudojamos kontrolės priemonės gali nuspėti įvairias vaikų patirtis internete, buvo taikyta logistinė regresija. Buvo gautas vienas statistiškai reikšmingas rezultatas (19 lentelė) – padidėjus kontrolei, skirtingai matyti lankomas svetaines ir ieškomą informaciją, vienu standartiniam vienetu, galimybė patekti tarp vaikų, kurie gauna seksualinio turinio žinutes, sumažėja per 0,26. Tai reiškia, kad daugiau tėvų naudojamų kontrolės priemonių susiję su mažesne galimybe susidurti su seksualinio turinio žinutėmis internete.

Taip pat buvo nagrinėjama, kiek tėvų naudojamos kasdienės paramos ir kontrolės priemonės, tokios, kaip skatinimas, patarimai, kalbėjimas, buvimas viename kambaryje, gali nuspėti įvairias vaikų patirtis internete. Tam, kad būtų aišku, gali šie tėvų veiksmai nuspėti vaikų patirtis internete ar ne, buvo taikyta logistinė regresija. Rezultatai (20 lentelė) parodė, kad padidėjus bendrai

tėvų ir vaikų veiklai internete vienu standartiniu vienetu, sumažėja galimybė vaikui patekti į grupę vaikų, kurie dalinasi seksualinio turinio žinutėmis ir informacija internete.

19 lentelė. Tėvų naudojamos kontrolės priemonės ir gaunamos seksualinio turinio žinutės.

	OR	p	χ^2	df	p
Kontrolė skirta blokuoti ar filtruoti tam tikras svetaines ar informaciją	1,30	0,598	0,07	2	0,966
Kontrolė skirta matyti lankomas svetaines	-0,26	0,028			
Technologijos, leidžiančios sekti buvimo vietą	1,79	0,246			

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

20 lentelė. Tėvų veiksmai ir dalinimasis seksualinio turinio žinutėmis.

	OR	p	χ^2	df	p
Skatina savarankiškai tyrinėti	1,30	0,223	8,06	8	0,428
Pataria, kaip saugiai naudotis	-0,84	0,537			
Kalba su vaiku apie tai, ką jis veikia	1,39	0,275			
Stebi, ką vaikas veikia	-0,61	0,072			
Būna tame pačiame kambaryje, kai vaikas naudojami internetu	1,30	0,246			
Kartu veikia internete	-0,46	0,008			
Padedą, jei internete kažkas liūdna	1,10	0,744			
Padedą, jei vaikui kyla sunkumų	-0,74	0,230			
Paaškina, kokia informacija yra gera ar bloga	1,13	0,660			
Aptaria komercinius pasiūlymus	1,24	0,334			

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Galiausiai tam, kad būtų išsiaiškinta, ar ir kokie tėvų veiksmai gali nuspėti vaikų praleidžiamą laiką internete, buvo taikyta tiesinė regresija. Rezultatai (18 lentelė) parodė, kad dažnesnis tėvų skatinimas vaikus savarankiškai tyrinėti, kalbėjimas su jais apie tai, ką jie veikia internete, nuspėja dažnesnį vaikų interneto naudojimą darbo dienomis. Tuo tarpu dažnesnis tėvų stebėjimas, ką vaikai internete veikia, pagalba, jei vaikui kyla sunkumų bei paaškinimas, kodėl viena ar kita informacija yra bloga, nuspėja retesnį vaikų interneto naudojimą darbo dienomis. Kalbant apie interneto naudojimą savaitgaliais ir šventinėmis dienomis, tai skatinimas tyrinėti internete savarankiškai, tėvų buvimas tame pačiame kambaryje bei aptarimas internete gaunamų komercinių pasiūlymų nuspėja dažnesnį vaikų naudojimąsi, o bendros tėvų ir vaikų veiklos internete statistiškai

reikšmingai nuspėja mažesnę vaikų naudojimąsi internetu ne darbo dienomis. Taip pat buvo ieškoma, ar laiką, kurį vaikai praleidžia internete, gali nuspėti tėvų pagyros, kuriamos taisyklės bei naudojamos kontrolės priemonės, tačiau statistiškai reikšmingų rezultatų gauta nebuvo.

21 lentelė. Tėvų veiksmai ir praleidžiamas laikas internete.

	Interneto naudojimas darbo dienomis					Interneto naudojimas ne darbo dienomis				
	F	p	R ²	β	p	F	p	R ²	β	p
Skatina savarankiškai tyrinėti				0,16	<0,001				0,17	<0,001
Pataria, kaip saugiai naudotis				-0,04	0,462				-0,01	0,872
Kalba su vaiku apie tai, ką jis veikia				0,14	0,005				0,04	0,419
Stebi, ką vaikas veikia				-0,10	0,028				-0,07	0,152
Būna tame pačiame kambaryje, kai vaikas naudojami internetu	4,76	<0 001	0,05			4,31	<0,001	0,05		
Kartu veikia internete				-0,08	0,071				-0,14	0,001
Padedą, jei internete kažkas liūdna				0,01	0,978				-0,01	0,949
Padedą, jei vaikui kyla sunkumų				-0,10	0,038				-0,05	0,314
Paaiškina, kokia informacija yra gera ar bloga				-0,11	0,031				-0,04	0,420
Pataria komercinius pasiūlymus				0,04	0,346				0,11	0,004

Pastabos. F – Fisher testo koeficientas, β – beta koeficientas. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

3.3. Vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumų ryšiai su mokytojų naudojamomis paramos ir kontrolės priemonėmis

Trečias šio tyrimo uždavinys buvo nustatyti, kokie ryšiai sieja vaikų ir paauglių interneto naudojimąsi ir mokytojų teikiamą paramą bei naudojamas kontrolės priemones. Tam buvo naudojamos tiesinė ir logistinė regresijos.

Visų pirma buvo žiūrima, ar apskritai mokytojų rūpestis vaikais ir galėjimas kreiptis į juos pagalbos gali nuspėti tai, kaip vaikai naudoja ar kokias patirtis išgyvena internete, tam buvo taikyta logistinė regresija. Nebuvo gauta, kad galėjimas kreiptis į mokytoją pagalbos gali prognozuoti vaikų elgesį ar patirtis internete. Iš kitos pusės, rezultatai (22 lentelė) parodė, kad tai, ar mokytojams vaikas rūpi kaip žmogus, gali prognozuoti tam tikrą jo elgesį ar patirtis internete. Mokytojo rūpesčiui padidėjus standartiniu vienetu, sumažėja galimybė vaikui patekti į grupę, kuri bendrauja internete su kažkuo, ko nepažįsta tiesiogiai, gyvai susitinka su žmonėmis, kuriuos pažįsta tik iš interneto ar siunčia seksualinio turinio žinutes kitiems internete atitinkamai per 0,74, 0,67 ir 0,42. Tai reiškia, kad mokytojų rūpestis yra teigiamai susijęs su saugesniu vaikų elgesiu internete.

22 lentelė. Mokytojų rūpestis ir vaikų elgesys internete.

	Bendravo internete su kažkuo, ko nepažįsta tiesiogiai				
	OR	p	χ^2	df	p
Mokytojams rūpi kaip žmogus	-0,74	0,006	3,91	6	0,689
Mokykloje yra bent venas mokytojas, į kurį galima kreiptis pagalbos	1,18	0,131			
	Gyvai susitiko su žmogumi iš interneto				
	OR	p	χ^2	df	p
Mokytojams rūpi kaip žmogus	-0,67	0,004	9,78	6	0,134
Mokykloje yra bent venas mokytojas, į kurį galima kreiptis pagalbos	1,22	0,138			
	Siuntė seksualinio turinio žinutes				
	OR	p	χ^2	df	p
Mokytojams rūpi kaip žmogus	-0,42	<0,001	3,90	5	0,564
Mokykloje yra bent venas mokytojas, į kurį galima kreiptis pagalbos	-0,97	0,856			

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Taip pat buvo nagrinėjama, kaip įvairus mokytojų paramos ir kontrolės elgesys prognozuoja vaikų elgesį ir patirtis internete. Tam, kad būtų tai išsiaiškinta, buvo taikoma logistinė regresija. Rezultatai (23 lentelė) parodė, kad mokytojų patarimams, kaip saugiai elgtis internete, padidėjus vienu standartiniu vienetu statistiškai reikšmingai sumažėja galimybė vaikui patekti į grupę, kuri internete patiria kažką, kas sukelia nerimą ar nuliūdina, per 0,74. Taip pat gauta, kad mokytojų skatinimui savarankiškai tyrinėti internete paaugus vienu standartiniu vienetu padidėja

galimybė patekti į vaikų grupę, kuri gyvai susitinka su žmonėmis pažįstamais tik iš interneto per 1,28. Dar rezultatai rodo, kad paaiškinimui, kodėl viena informacija internete yra gera ar bloga padidėjus vienu standartiniu vienetu sumažėja galimybė patekti tarp vaikų, kurie patys su kitais internete elgiasi bjauriai per 0,67. Galiausiai, gauta, kad mokytojų pagalba, kai internete nutinka kažkas liūdinančio, padidėjus vienu standartiniu vienetu, sumažėja tikimybė patekti į grupę vaikų, kuri bendrauja internete su žmonėmis, kurių nepažįsta tiesiogiai ir gyvai susitinka su žmonėmis iš interneto atitinkamai per 0,72 ir 0,73. Tai reiškia, kad mokytojų patarimai, paaiškinimai bei pagalba teigiamai susijusi su saugesniu vaikų interneto naudojimu, o skatinimas internete tyrinėti savarankiškai neigiamai susijęs su vaikų saugiu interneto naudojimu.

23 lentelė. Mokytojų paramos ir kontrolės priemonės ir vaikų elgesys bei patirtys internete.

	Patyrė internete kažką, kas sukėlė nerimą				
	OR	p	χ^2	df	p
Patarė, kaip saugiai naudotis	-0,74	0,007	6,33	8	0,611
Skatino savarankiškai tyrinėti	1,14	0,206			
Nustatė taisykles	-0,97	0,713			
Padėjo, kai kilo sunkumų	-0,91	0,362			
Kalbėjo apie tai, ką vaikas veikia	1,10	0,393			
Paaiškino apie gerą/blogą informaciją	-0,92	0,478			
Patarė, kaip elgtis su kitais	1,14	0,273			
Padėjo, kai internete kažkas nuliūdino	1,02	0,884			
Kalbėjo, kaip elgtis, kai kažkas nuliūdina	1,09	0,539			
	Bendravo internete su kažkuo, ko nepažįsta tiesiogiai				
	OR	p	χ^2	df	p
Patarė, kaip saugiai naudotis	-0,94	0,494	10,07	8	0,260
Skatino savarankiškai tyrinėti	1,17	0,090			
Nustatė taisykles	1,03	0,714			
Padėjo, kai kilo sunkumų	-0,93	0,433			
Kalbėjo apie tai, ką vaikas veikia	-0,92	0,379			
Paaiškino apie gerą/blogą informaciją	-0,95	0,634			
Patarė, kaip elgtis su kitais	-0,98	0,819			
Padėjo, kai internete kažkas nuliūdino	-0,72	0,003			
Kalbėjo, kaip elgtis, kai kažkas nuliūdina	1,18	0,157			
	Gyvai susitiko su žmogumi iš interneto				
	OR	p	χ^2	df	p
Patarė, kaip saugiai naudotis	-0,83	0,119	4,12	8	0,846
Skatino savarankiškai tyrinėti	1,28	0,033			
Nustatė taisykles	-0,96	0,664			
Padėjo, kai kilo sunkumų	1,03	0,782			
Kalbėjo apie tai, ką vaikas veikia	1,09	0,455			
Paaiškino apie gerą/blogą informaciją	-0,95	0,709			
Patarė, kaip elgtis su kitais	-0,93	0,588			
Padėjo, kai internete kažkas nuliūdino	-0,73	0,022			
Kalbėjo, kaip elgtis, kai kažkas nuliūdina	1,06	0,695			

	Pats bjauriai elgėsi internete				
	OR	p	χ^2	df	p
Patarė, kaip saugiai naudotis	-0,82	0,245			
Skatino savarankiškai tyrinėti	-0,87	0,378			
Nustatė taisykles	-0,90	0,439			
Padėjo, kai kilo sunkumų	1,10	0,560			
Kalbėjo apie tai, ką vaikas veikia	1,05	0,779	4,99	8	0,758
Paaiškinio apie gerą/blogą informaciją	-0,67	0,040			
Patarė, kaip elgtis su kitais	1,39	0,069			
Padėjo, kai internete kažkas nuliūdino	-0,82	0,322			
Kalbėjo, kaip elgtis, kai kažkas nuliūdina	1,03	0,904			

Pastabos. χ - chi kvadratas, df – laisvės laipsniai. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

Galiausiai, tam, kad būtų aišku, ar mokytoju kontrolė mokykloje, susijusi su interneto naudojimu, prognozuoja laiką, kurį vaikai praleidžia internete, buvo naudota tiesinė regresija. Nebuvo rasta, kad mokytojų tikrinimas, ar telefonai išjungti, žiūrėjimas, kuo vaikas telefone užsiima, naudojimosi taisyklių nustatymas ar telefonų mokykloje atėmimas gali nuspėti vaikų internete praleidžiamą laiką darbo dienomis.

24 lentelė. *Mokytojų kontrolė ir vaikų praleidžiamas laikas internete.*

	F	p	R ²	β	p
Tikrina, ar telefonai išjungti				0,01	0,840
Žiūri, ką vaikas veikia telefone	1,55	0,187	0,007	0,05	0,166
Nustato taisykles				0,06	0,117
Atima telefonus				-0,01	0,915

Pastabos. F – Fisher testo koeficientas, β – beta koeficientas, p – reikšmingumo lygmuo. Statistiškai reikšmingi skirtumai pažymėti paryškintu šriftu.

4. REZULTATŲ APTARIMAS

Šiame tyrime buvo nagrinėjami vaikų ir paauglių naudojimosi internetu ypatumai. Vienas jų - tai veiklos, kuriomis vaikai užsiima internete. Buvo gauta, kad jaunesni (9 – 12 metų) vaikai dažniausiai žaidžia internetinius žaidimus, žiūri vaizdo įrašus ar klausosi muzikos, o vyresni (13 – 17 metų) vaikai dažniausiai naudojami socialiniais tinklais bei taip pat žiūri vaizdo įrašus ir klausosi muzikos. Šie rezultatai siejami su kito Lietuvoje atlikto tyrimo duomenimis, kad vaikai internete dažniausiai siekia bendrauti arba atsipalaiduoti (Ruškus ir kt., 2009), o tai apima visas minėtas veiklas. Šio tyrimo rezultatai sutampa ir su kitu tyrimu, kuriame teigiama, kad svarbiausia veikla internete mokiniam yra vaizdo ir kitos medžiagos peržiūra, klausymas bei dalyvavimas socialiniuose tinkluose (Žibėnienė ir Brasiienė, 2013). Iš kitos pusės, ankstesni tyrimai taip pat teigė, kad vaikų veikla internete dažniausiai susijusi su mokyklos užduotimis (Lee & Chae, 2007; Katz et al., 2015). Šio tyrimo metu nebuvo gauta, kad mokyklinių užduočių atlikimas yra populiariausia vaikų ir paauglių veikla internete. Galima svarstyti, kad toks skirtumas gali būti dėl skirtingų šalių, kuriose atlikti tyrimai – ankstesni Lietuvoje atlikti tyrimai nekalba apie su mokykla susijusias užduotis internete, šios veiklos svarba pastebima tyrimuose, kurie atlikti kitose šalyse. Gali būti, kad ir šio tyrimo metu gauti rezultatai toliau patvirtina Lietuvoje tvyrančias vaikų ir paauglių interneto naudojimo tendencijas. Gali būti, kad Lietuvos mokyklose vaikai negauna tiek užduočių, kurių atlikimui reikalingas internetas, kaip kitose šalyse ir dėl to, tai nėra viena svarbiausių jų veiklų internete. Kitas galimas minėto skirtumo paaiškinimas – tai kad tyrimai, kurie parodė, kad vaikai dažniausiai internetu naudojami atlikdami užduotis mokyklai buvo atlikti prieš kelis ar net keliolika metų. Technologijos keičiasi labai greitai, atsiranda nauji bendravimo būdai, naujos programėlės, vis nauji žaidimai, tad natūralu, kad vaikai vis daugiau laiko praleidžia internete būtent bendraudami ar pramogaudami. Vis dėl to, tam, kad būtų galima patvirtinti kurią nors iškeltą prielaidą, reikėtų atlikti tolimesnius su šia tema susijusius tyrimus. Pavyzdžiui, būtų naudinga atlikti tyrimą, kuriame būtų lyginamas vaikų ir paauglių interneto naudojimas kas keletą metų. Taip būtų galima stebėti, ar veiklos keičiasi kartu su laiku ir tobulėjančiomis technologijomis. Tam, kad būtų patikrinta prielaida dėl mokykloje užduodamų užduočių, būtų galima atlikti tyrimą mokyklose ir nagrinėti būtent mokytojų užduodamas veiklas bei interneto naudojimo įtraukimą mokymosi tikslais.

Šiame tyrime taip pat buvo rasta, kad vyresni (13 – 17 metų) vaikai dažniau naudojami internetu tiek darbo dienomis, tiek dienomis, kai į mokyklą eiti nereikia, lyginant su jaunesniais (9 – 12 metų) vaikais. Šie rezultatai sutampa su tuo, kad ankstesniuose tyrimuose buvo rasta, kad ypač didelis interneto naudojimas labiau būdingas paaugliams, o ne vaikams (Lim & Nam, 2018). Remiantis tuo, kad vaikui augant natūralu, kad ilgėja ir laikas praleidžiamas internete (Lim & Nam, 2018), gali atrodyti, kad vidutiniškai viena valanda daugiau prie interneto nėra labai didelis skirtumas.

Vis dėl to, ne be reikalo ankstesniuose tyrimuose buvo rasta, kad dažnesnis naudojimas internetu gali vesti prie didesnių grėsmių (Sasson & Mesch, 2014; Gomez et al., 2017). Ši ankstesnių tyrimų išvada pasitvirtino ir šio tyrimo metu. Buvo gauta, kad vyresni vaikai dažniau internete patiria kažką, kas liūdina ar kelia nerimą. Be to, jie dažniau už jaunesnius vaikus siunčia savo asmeninę informaciją asmenims, kurių niekada nebuvo sutikę tiesiogiai, susitinka su žmonėmis, su kuriais susipažino internetu ar internete susiduria su seksualinio turinio informacija. Galiausiai, vyresni vaikai dažniau nei jaunesni vaikai lieka nevalgę/nemiegoję dėl to, kad naudojami internetu, negalėjimas naudotis internetu jiems dažniau neduoda ramybės, jie dažniau nesėkmingai bando nustoti naudotis internetu ir naudojimas internetu labiau kenkia jų santykiams bei kasdienėms veikloms. Visi šie rezultatai sutampa ir papildo kito Lietuvoje atlikto tyrimo rezultatus, kuriame buvo rasta, kad tiek vaikinai, tiek merginos yra linkę savo asmeninę informaciją atskleisti nepažįstamiems žmonėms (Žibėnienė ir Brasienė, 2013). Iš kitos pusės, žinant, kad būtent jaunesni vaikai yra labiau linkę į draugus priimti nepažįstamus žmones (Catherine & Michael, 2016), buvo galima tikėtis ir kitokių rezultatų. Tai, kad šio tyrimo metu buvo gauta, jog paaugliai, o ne jaunesni vaikai labiau linkę dalintis savo asmenine informacija bei susitikti su nepažįstamais iš interneto galima sieti su tuo, kad jie yra linkę nepažįstamųjų laiškus, o tuo pačiu ir kontaktą su nepažįstamuoju laikyti galimybe, o ne grėsme (Ruškus ir kt., 2009). Be to, ir kito tyrimo metu buvo teigiama, kad asmeninės informacijos siuntimas bei bendravimas su nepažįstamais žmonėmis yra vienos dažniausių paauglių rizikingo elgesio internete atmainų (Paluckaitė ir Žardeckaitė – Matulaitienė, 2015), kurios gali vesti į dar rizikingesnę elgesį, kaip, pavyzdžiui, susitikimą su žmonėmis, pažįstamais tik iš interneto. Šie rezultatai taip pat siejasi ir su paauglystės amžiaus tarpsniui būdingais bruožais – paaugliams ypatingai svarbus tampa socialumas, socializavimasis. Kartu su didesniu polinkiu rizikuoti tai tampa puikiu pagrindu tam, kad nepažįstamieji internete gali atrodyti, kaip galimybė susipažinti, užmegzti naujas naudingas pažintis. Dėl to ne tik dalinamasi asmenine informacija, bet ir susitinkama. Apibendrinant šiuos gautus rezultatus galima teigti, kad kalbant apie vaikų ir paauglių naudojimąsi internetu, verta daugiau dėmesio skirti būtent paauglystės laikotarpiui, nes kartu su amžiumi, jam būdingais bruožais bei ilgesniu laiku praleidžiamu internete padidėja galimybė ne tik elgtis rizikingiau internete, bet ir realiai susidurti su grėsmėmis ir nukentėti.

Šiame tyrime taip pat buvo rasta, kad, nors tiek jaunesni, tiek vyresni vaikai mano, jog žino, kaip elgtis, jei kažkas internete elgiasi netinkamai, bet vyresni vaikai šiuo klausimu savimi pasitiki labiau. Jie taip pat teigia, kad geriau žino, kaip pakeisti privatumo nustatymus ir taip apsaugoti savo asmens duomenis, kaip pašalinti žmogų iš kontaktų sąrašo ar kaip nusipirkti ką nors internete, lyginant su jaunesniais vaikais. Šie rezultatai kaip ir turėtų džiuginti, nes nors vyresni vaikai dažniau susiduria su įvairiomis grėsmėmis internete, bet ir labiau žino, ką tokiu atveju daryti. Vis dėl to, panagrinėjus atidžiau, grėsmės, su kuriomis vyresni vaikai labiau susiduria internete (asmens

duomenų atskleidimas bei susitikimas su nepažįstamaisiais iš interneto) yra tiesiogiai susijusios su tuo, ką paaugliai teigia žinantys – kaip apsaugoti savo duomenis keičiant privatumo nustatymus bei kaip pašalinti kontaktus iš savo draugų sąrašo. Tai rodo, kad, nors paaugliai teigia žinantys, kaip reikia elgtis, tačiau susidūrę su situacija, kuri gali būti pavojinga, ne visada priima teisingą ir mažiausiai pavojingą sprendimą. Panašus rezultatas buvo gautas kito tyrimo metu, kur buvo teigiama, kad mokiniai supranta, kad viena didžiausių grėsmių internete yra pasinaudojimas asmeniniais duomenimis, tačiau žinojimas nesumažina informacijos, kuria jie patys dalinasi (Žibėnienė ir Brasienė, 2013). Tad galima teigti, kad paaugliai teoriniu lygiu suvokia, kokie galimi pavojai slepiasi internete, kokios yra interneto naudojimo grėsmės bei kokios yra dažniausios priemonės siekiant nuo jų apsisaugoti, bet jiems kyla sunkumų realiai tai įgyvendinant. Į tai reikėtų atsižvelgti kuriant saugaus naudojimosi internetu programas ar galvojant, kaip kalbėti apie naudojimąsi internetu su vaikais ir paaugliais namuose ar mokykloje.

Kalbant apie kalbėjimąsi svarbu ir tai, su kuo vaikai ir paaugliai linkę pasikalbėti, kai kažkas, kas vyksta internete, trikdo, liūdina ar kelia nerimą. Šio tyrimo rezultatai parodė, kad labiausiai vaikai yra linkę pasikalbėti su draugais/bendraamžiais, tik tada su mama ar tėčiu ir ypatingai retais atvejais – su mokytoju. Šiuos rezultatus galima bandyti sieti su amžiumi, kad tokio amžiaus vaikams vis svarbesnė ir svarbesnė draugų, o ne tėvų nuomonė. Be to, gali būti, kad kai kalbama apie internetą, vaikai yra labiau linkę kreiptis į savo bendraamžius, o ne suaugusius žmones, nes mano, kad bendraamžiai šiuo klausimu žino daugiau, gal patys yra buvę panašioje situacijoje ir dėl to geriau gali padėti. Šis rezultatas svarbūs ir kalbant apie tėvų bei mokytojų švietimą. Žinant, kad vaikai neteikia pirmenybės jiems, kalbant apie pagalbą internete, galima galvoti būdus, kaip tėvai ir mokytojai gali priėti prie vaikų, kad jie galėtų jais pasitikėti. Vis dėl to, vaikų ir paauglių nenoras kreiptis pagalbos į suaugusiuosius yra labai svarbus ir būtų labai naudinga toliau nagrinėti gilesnes šio reiškinio priežastis. Tam būtų verta atlikti kokybinį tyrimą, kuris būtų naudingas siekiant sužinoti gilesnes, asmenines priežastis, kodėl vaikai ir paaugliai nėra linkę kreiptis pagalbos į suaugusiuosius.

Tyrimė taip pat buvo gauta, kad daugiau emocijų, elgesio sunkumų, hiperaktyvumas bei apskritai sunkumų kiekis susijęs su nesaugiu vaikų ir paauglių elgesiu internete. Šitokio rezultato buvo galima tikėtis, žinant, kad turintys įvairių negalių, sutrikimų ar patyrę kažkokių traumų vaikai ir paaugliai yra gali susidurti su daugiau sunkumų internete (Good & Fang, 2015). Be to, šiame tyrime taip pat gauta, kad geriau išvystyti socialumo gebėjimai padidina tikimybę saugiai elgtis internete. Šie gauti rezultatai parodo, kokia svarbi vaikų ir paauglių bendra psichologinė būsena kalbant apie naudojimąsi internetu – mažiau sunkumų turintis vaikas ar paauglys ir internete susiduria su mažiau grėsmių. Remiantis šiais rezultatais saugaus interneto prevencinės programos galėtų būti papildomos socialinių gebėjimų ugdymu. Vis dėl to, reikėtų atkreipti dėmesį, kad šiame tyrime gauti ryšiai yra

labai silpni ir nors rodo, kad šie reiškiniai yra susiję, tačiau norint tvirtai jais remtis, reiktų toliau nagrinėti, kaip vaiko galios ir sunkumai siejasi su jo naudojimu internetu.

Kalbant apie tėvus ir jų naudojamus paramos ir kontrolės būdus, tai šis tyrimas parodė, kad dauguma tėvų yra linkę kalbėti su savo vaikais apie tai, ką jie veikia internete, patarti savo vaikams, kaip saugiai elgtis internetu bei paaiškinti, kodėl viena ar kita informacija yra bloga. Kaip parodė šis tyrimas tėvai yra labiau linkę kalbėtis, duoti patarimus, paaiškinti, o ne naudoti kontrolės priemones – tik maža dalis tėvų naudoja įvairius internetinius filtrus ar blokus, skirtus apsaugoti vaikus nuo tam tikros informacijos, ar technologijas, kurios sekas vaiko veiklą. Iš vienos pusės, tai gali atrodyti, kaip teigiamas rezultatas, nes ankstesniuose tyrimuose teigiama, kad kaip tik didelė kontrolė gali padidinti rizikingo vaikų elgesio internete tikimybę (šaltiniai). Iš kitos pusės, ankstesniuose tyrimuose Lietuvos tėvai buvo priskiriami prie pasyvių, kalbant apie vaikų ir paauglių interneto naudojimą (Helsper et al., 2013), tai gali būti, kad jie labiau naudoja tokias priemones, kurios nereikalauja papildomų pastangų ir laiko – greitai paklausti ar patarti, bet per daug neįsigilinti. Tam, kad būtų aišku, kaip kokybiškai tėvai įsitraukia į vaikų ir paauglių naudojimąsi internetu, ir ko bei kaip klausia, pataria ir paaiškina, būtų naudinga atlikti kokybinį tyrimą ateityje.

Nors negalime išsamiai kalbėti apie tėvų įsitraukimo kokybę, tačiau tyrime analizuojama, kaip šios tėvų naudojamos priemonės susijusios su vaikų ir paauglių naudojimu internetu. Gauta, kad tėvų skatinimas vaikus pačius savarankiškai tyrinėti ir veikti internete didina vaikų tikimybę patirti nemalonių įvykiu internetinėje erdvėje. Šie rezultatai rodo, kad vis dėl to nereikėtų leisti vaikams naudotis internetu visiškai be priežiūros, kas teigiama ir kituose tyrimuose (Lim & Nam, 2018). Atrodytų, kad skatinimas savarankiškai tyrinėti rodo pasitikėjimą savo vaiku, leidžia išvengti konfliktų dėl per didelės kontrolės ar priežiūros, bet tuo pačiu neapsaugo vaiko nuo turinio, kuris nėra jam tinkamas. Tai rodo, kad blogiausias galimas tėvų vaidmuo, kalbant apie vaikų interneto naudojimą, yra pasyvumas.

Tuo tarpu, tyrimo rezultatai parodė, kad bendros tėvų ir vaikų veiklos internete sumažina tikimybę vaikams patirti kažką nemalonaus internete. Šie rezultatai yra būtent tokie, kokių ir buvo tikėtasi, nes ir ankstesni tyrimai rodo, kad bendros tėvų ir vaikų veiklos internete yra itin svarbios reguliuojant vaikų interneto naudojimą (Festl & Langmeyer, 2018; Symons et al., 2017). Maža to, iš visų tėvų veiklų susijusių su vaikų naudojimu internetu vienintelės bendro veiklos buvo susijusios su saugesniu vaikų interneto naudojimu. Nei pokalbis, nei patarimai, nei jokia kitos pagalbos rūšis neprognozavo labiau teigiamų vaikų patirčių internete. Tai rodo, kad tėvams ne tik nėra naudinga užimti pasyvią poziciją vaikų interneto klausimu, bet apskritai geriausia – paties įsitraukimas į veiklą internete. Natūraliai kyla klausimas, kodėl šis tėvų įsitraukimo būdas efektyvus. Gali būti, kad kai tėvai užsiima bendromis veiklomis internete su savo vaikais, tai rodo šiltesnį jų tarpusavio santykį, o kaip rodo ankstesni tyrimai, šiltesni tėvų vaikų santykiai susiję su geresne vaikų

interneto naudojimo patirtimi (Ybarra & Mitchell, 2004; Park et al., 2008; Wong, 2010; Soo et al., 2012; O'Neill, 2015; Boniel-Nissim & Sasson, 2018; Alt & Boniel-Nissim, 2018). Šis rezultatas, tai yra žinojimas, kad bendra veikla internete kartu su savo vaiku yra efektyvus būdas kalbant apie labiau teigiamą vaikų ir paauglių interneto naudojimą, gali būti labai naudingas kuriant tolimesnes saugaus interneto programas bei teikiant rekomendacijas tėvams.

Kalbant apie kontrolės priemones, šio tyrimo rezultatai parodė, kad tėvų nustatomos taisyklės namuose bei kontrolės priemonės internete gali padėti sumažinti vaikų dalijimąsi asmenine informacija bei susidūrimą su seksualiniu turiniu internete. Kadangi yra tyrimų teigiančių, kad daugiau kontrolės gaunantys vaikai mažiau saugiai elgiasi internete ar dažniau naudojami internetu (Subrahmanyam ir Lin, 2007; Van Den Eijnden et al., 2010), tačiau tuo pačiu kiti tyrimai teigia, kad kaip tik visiškas nekontroliavimas susijęs su didesnėmis rizikomis internete (Gomez et al., 2017), o būtent kontrolė gali padėti šias problemas išspręsti (Nebhinani & Kuppili, 2018), tai kontrolės klausimą prognozuoti tyrime buvo sunkiausia. Visgi, tyrime gautas rezultatas, kad tam tikra kontrolė gali būti naudinga, sutampa ne tik su kai kuriais anksčiau minėtais tyrimais, bet ir šio tyrimo metu gautu rezultatu, kad blogiausia yra pasyvus vaidmuo ir skatinimas vaiką internete veikti vienam.

Galiausiai, kalbant apie tėvų elgesį, tyrime buvo žiūrima, kaip su internetu nesusijęs tėvų palaikantis elgesys susijęs su vaikų interneto naudojimosi ypatumais. Rezultatai parodė, kad vaikų gyrimas sumažina tikimybę patirti nemalonius ar nesaugius dalykus internete. Šis rezultatas taip pat siejasi su anksčiau aptartais tyrimų rezultatais, kurie teigia, kad šiltesni tėvų vaikų santykiai susiję su geresnėmis patirtimis internete (Ybarra & Mitchell, 2004; Park et al., 2008; Wong, 2010; Soo et al., 2012; O'Neill, 2015; Boniel-Nissim & Sasson, 2018; Alt & Boniel-Nissim, 2018). Galima daryti prielaidą, kad santykiai, kuriuose vaikai gauna palaikantį tėvų dėmesį – pagyrimus – kuria šiltesnius santykius nei tuo atveju, kai vaikai tokio dėmesio negauna. Šis rezultatas svarbus ir išskirtinis tuo, kad parodo, jog ne tik konkrečiai su interneto naudojimu susijęs tėvų elgesys gali būti susijęs su vaikų interneto naudojimu, tačiau ir tiesiog kasdienis, didelių papildomų žinių apie internetą nereikalaujantis veiksmas – pagyrimas, gali būti naudingas.

Kita svarbi šio tyrimo dalis buvo mokytojų elgesio ryšys su vaikų naudojimosi internetu. Rezultatai parodė, kad tai, ar mokytojui vaikas rūpi, kaip žmogus, gali nuspėti saugesnį vaiko interneto naudojimą – vaikai mažiau linkę bendrauti su nepažįstamais, su jais susitikti ar siųsti seksualinio turinio žinutes. Šie rezultatai rodo, kad vaikų jaučiamas geras santykis, pagarba iš mokytojo leidžia prognozuoti saugesnius vaiko veiksmus internete. Žinant, kad vaikai geriau nesikreips niekur, nei kreipsis į mokytojus (Žibėnienė ir Brasienė, 2013), šis rezultatas rodo, kad visgi mokytojų vaidmuo vaikų interneto naudojime gali būti ne tik svarbus, bet ir labai teigiamas.

Tyrimo metu taip pat buvo gauta, kad mokytojų patarimai, kaip saugiai elgtis internete, paaiškinimai, kodėl viena informacija internete yra gera ar bloga bei pagalba, kai internete nutinka

kažkas liūdinančio gali nuspėti saugesnį vaikų interneto naudojimą. Tuo tarpu skatinimas savarankiškai tyrinėti ir veikti internete gali nuspėti mažiau saugų elgesį internete. Kadangi nėra literatūros apie ankstesnius tokius rezultatus, nes anksčiau dėmesys mokytojams vaikų interneto tyrimuose buvo labai minimalus, tai tokie rezultatai rodo, kad mokytojai taip pat gali būti svarbūs ir naudingi kalbant apie vaikų interneto naudojimą. Apibendrinant viso šio tyrimo rezultatus galima teigti, kad įvairūs tiek tėvų, tiek mokytojų, o gal net ir kitų suaugusių asmenų veiksmai gali būti labai naudingi, siekiant vaikų ir paauglių patirtis internete padaryti kuo geresnėmis.

Šiame tyrime ieškota ryšių ne tik tarp vaikų interneto naudojimosi ir tėvų veiksmų, bet ir mokytojų elgesio, kas ir yra šio tyrimo privalumas. Be to, nagrinėtos dvi skirtingos amžiaus grupės, skiriant dėmesio ir jaunesnių, o ne tik vyresnių vaikų interneto naudojimui. Taip pat buvo analizuojamos ne tik kontrolės ar tik palaikymo priemonės, kalbant apie vaikų interneto naudojimą, bet jos abi kartu. Galiausiai, reprezentatyvi tyrimo dalyvių imtis pagal lyties ir amžiaus proporcijas užtikrina tyrimo rezultatų patikimumą.

Iš kitos pusės, šis tyrimas turi ir trūkumų. Kadangi tyrime buvo naudoti tik uždari klausimai su pateiktais atsakymų variantais, tai sunku kalbėti apie tėvų ir mokytojų naudojamų paramos ir kontrolės priemonių kokybę. Naudojant atvirus klausimus būtų galima sužinoti ne tik tai, kad tėvai ar mokytojai kalba/pataria/paaiškina kažką vaikams internete, bet ir kaip jie tą daro, kaip vaikai į tai reaguoja, o tai galėtų padėti sukurti dar geresnes rekomendacijas tėvams ir mokytojams. Be to, jei klausimai būtų atviri, būtų galima giliau panagrinėti priežastis, kodėl vaikai ir paaugliai labiau linkę kreiptis pagalbos į savo bendraamžius, o ne suaugusiuosius, kai kalbama apie naudojimąsi internetu.

Ateities tyrimuose būtų galima atsižvelgti į tėvų ir mokytojų naudojamų veiksmų kokybę, tam gali būti labai naudinga atlikti kokybinį tyrimą. Be to, būtų naudinga tyrimuose skirti daugiau dėmesio būtent mokytojų elgesiui, kadangi šis tyrimas parodė, kad mokytojų elgesys yra susijęs su vaikų ir paauglių naudojimusi internetu, tačiau tokių tyrimų praktiškai nėra. Ateities tyrimuose būtų galima nagrinėti ne tik paramos ir kontrolės priemones, kurias naudoja mokytojai, bet jų pačių interneto naudojimosi įgūdžius ir jų įtaką darbui su vaikais. Galiausiai, ateities tyrimuose būtų galima daugiau dėmesio skirti bendroms tėvų ir vaikų veikloms kartu ir išsiaiškinti, kas būtent labiausiai veikia saugesnį vaikų naudojimąsi internetu.

Kadangi buvo gauta, kad įvairūs tėvų ir mokytojų veiksmai yra susiję su vaikų ir paauglių naudojimusi internetu, tai remiantis šiais rezultatais galimos tokios rekomendacijos: tėvams patariama labiau įsitraukti į vaikų gyvenimą internete – vietoj skatinimo savarankiškai tyrinėti ir veikti internete geriau rinktis bendras veiklas internete, kurios gali prisidėti prie geresnių vaikų patirčių internete. Be to, tėvams patariama girti savo vaikus ir taip prisidėti prie jų saugesnio elgesio internete. Galiausiai, tėvams nereikėtų bijoti kontrolės priemonių, tokių, kaip taisyklių nustatymas ir

stebėjimas, ką vaikas veikia internete, nes tai gali padėti apsaugoti vaiką internete. Mokytojams taip pat patariama įsitraukti į savo mokinių naudojimąsi internetu. Rekomenduojama daugiau kalbėtis su mokiniais apie tai, kaip saugiai naudotis internetu, paaiškinti interneto rizikas ir privalumus bei padėti, jei vaikui kyla kažkokių sunkumų – šios paramos priemonės gali būti daug veiksmingesnės nei vaikų naudojimosi internetu kontroliavimas mokykloje.

IŠVADOS

1. Naudojimasis internetu yra susijęs su vaikų amžiumi: vyresni (13 – 17 metų) vaikai daugiau laiko praleidžia internete, jie dažniau siunčia savo asmeninę informaciją žmonėms, kuriuos pažįsta tik iš interneto, jie dažniau susitinka su nepažįstamaisiais iš interneto tiesiogiai bei dažniau susiduria su seksualiniu turiniu internete, lyginant su jaunesniais (9 – 12 metų) vaikais.
2. Vaikai ir paaugliai labiausiai linkę pagalbos dėl interneto kreiptis į draugus, mažiausiai – į mokytojus.
3. Tėvų naudojamos paramos priemonės, tokios kaip vaiko gyrimas ir bendros veiklos kartu internete, gali lemti saugesnę vaiko naudojimąsi internetu.
4. Tėvų nustatomos taisyklės namuose ir naudojamos kontrolės priemonės, kurios leidžia matyti vaikų veiklą internete, gali lemti geresnes vaikų patirtis internete.
5. Tėvų ir mokytojų skatinimas vaikus savarankiškai tyrinėti ir veikti internete gali lemti prastesnes vaikų patirtis internete.
6. Mokytojų naudojamos paramos priemonės (paaiškinimai, patarimai, pagalba) gali lemti geresnes vaikų patirtis internete.

LITERATŪRA

- Abbott-Chapman, J., & Denholm, C. (2001). Adolescents' risk activities, risk hierarchies and the influence of religiosity. *Journal of youth studies*, 4(3), 279-297. doi:10.1080/13676260120075428
- Alt, D., & Boniel-Nissim, M. (2018). Parent–adolescent communication and problematic internet use: the mediating role of fear of missing out (FoMO). *Journal of Family Issues*, 39(13), 3391-3409. doi:10.1177/0192513X18783493
- Ang, R. P., Chong, W. H., Chye, S., & Huan, V. S. (2012). Loneliness and generalized problematic internet use: parents' perceived knowledge of adolescents' online activities as a moderator. *Computers in Human Behavior*, 28(4), 1342-1347. doi:10.1016/j.chb.2012.02.019
- Ballarotto, G., Volpi, B., Marzilli, E., & Tambelli, R. (2018). Adolescent internet abuse: a study on the role of attachment to parents and peers in a large community sample. *BioMed research international*, 2018. doi:10.1155/2018/5769250
- Bartau-Rojas, I., Aierbe-Barandiaran, A., & Oregui-González, E. (2018). Parental mediation of the internet use of primary students: beliefs, strategies and difficulties. *Comunicar*, 26(54), 71-79. doi:10.3916/C54-2018-07
- Boeree, C. G. (1997). Erik Erikson 1902-1994. *Personality theories*.
- Boniel-Nissim, M., & Sasson, H. (2018). Bullying victimization and poor relationships with parents as risk factors of problematic internet use in adolescence. *Computers in Human Behavior*, 88, 176-183. doi: 10.1016/j.chb.2018.05.041
- Cable: Worldwide broadband speed league. (2018). Paimta iš <https://www.cable.co.uk/broadband/speed/worldwide-speed-league/>
- Casaló, L. V., & Escario, J. J. (2019). Predictors of excessive internet use among adolescents in Spain: The relevance of the relationship between parents and their children. *Computers in Human Behavior*, 92, 344-351. doi: 10.1016/j.chb.2018.11.042
- Catherine, B., & Michael, F. (2016). Digital uses, victimization and online aggression: A comparative study between primary school and lower secondary school students in France. *European Journal on Criminal Policy and Research*, 22(2), 285-300. doi: 10.1007/s10610-015-9293-7
- Choi, M., Cristol, D., & Gimbert, B. (2018). Teachers as digital citizens: The influence of individual backgrounds, internet use and psychological characteristics on teachers' levels of digital citizenship. *Computers & Education*, 121, 143-161. doi: 10.1016/j.compedu.2018.03.005
- European commission press release database: Skaitmeninė Darbotvarkė. Nauja strategija dėl vaikams bei paaugliams saugesnio interneto ir geresnio interneto turinio (2012). Paimta iš http://europa.eu/rapid/press-release_IP-12-445_lt.htm

- Festl, R., & Langmeyer, A. N. (2018). The role of internet parenting for the internet use of children in pre-, primary and secondary school. *Praxis der Kinderpsychologie und Kinderpsychiatrie*, 67(2), 154-180. doi: 10.13109/prkk.2018.67.2.154
- Filipović, J. F. (2016). Analysis of the children's motivation for the internet use and their activities in the online environment. *Teme*, 823-838. Paimta iš EBSCOhost duomenų bazės.
- Gómez, P., Harris, S. K., Barreiro, C., Isorna, M., & Rial, A. (2017). Profiles of internet use and parental involvement, and rates of online risks and problematic internet use among Spanish adolescents. *Computers in Human Behavior*, 75, 826-833. doi: 10.1016/j.chb.2017.06.027
- Gómez, P., Rial, A., Braña, T., Golpe, S., & Varela, J. (2017). Screening of problematic internet use among Spanish adolescents: Prevalence and related variables. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 20(4), 259-267. doi: 10.1089/cyber.2016.0262
- Good, B., & Fang, L. (2015). Promoting smart and safe internet use among children with neurodevelopmental disorders and their parents. *Clinical Social Work Journal*, 43(2), 179-188. doi: 10.1007/s10615-015-0519-4
- Griffiths, M. (2005). A 'components' model of addiction within a biopsychosocial framework. *Journal of Substance use*, 10(4), 191-197. doi: 10.1080/14659890500114359
- Grigutytė, N., Raižienė, S., Pakalniškienė, V. ir Povilaitis, R. (2018). Lietuvos vaikų naudojimosi internetu 2010 ir 2018 metais ypatumų palyginimas. *Psichologija*, 58, 57-71. doi:10.15388/Psichol.2018.3
- Haddon, L., & Livingstone, S. (2012). *EU Kids Online: national perspectives*. EU Kids Online, The London School of Economics and Political Science, London, UK. Paimta iš http://eprints.lse.ac.uk/46878/1/__lse.ac.uk_storage_LIBRARY_Secondary_libfile_shared_repository_Content_EU%20Kids%20Online_EU%20Kids%20Online%20national%20perspectives_2014.pdf
- Hazanchuk, A. (2017). Best and worst countries for Wi-Fi access. Paimta iš <https://www.ooma.com/blog/best-worst-wifi-countries/>
- Helsper, E. J., Kalmus, V., Hasebrink, U., Sagvari, B., & De Haan, J. (2013). *Country classification: Opportunities, risks, harm and parental mediation*. EU Kids Online, The London School of Economics and Political Science, London. Paimta iš http://eprints.lse.ac.uk/52023/1/Helsper_Country_classification_opportunities_2013.pdf
- Iglesias, E. J. (2015). Children's perception of the parental mediation of the risks of the Internet. *Revista Latina de Comunicación Social*, 70, 49-68. doi: 10.4185/RLCS-2015-1034en
- Internetinis lietuvių kalbos žodynas. Paimta iš <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Internetas>

- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Youth engaging in online harassment: associations with caregiver–child relationships, Internet use, and personal characteristics. *Journal of Adolescence*, 27, 319 – 336. doi: 10.1016/j.adolescence.2004.03.007
- Young, K. S. (1998). Internet addiction: The emergence of a new clinical disorder. *Cyberpsychology & behavior*, 1(3), 237-244. doi: 10.1089/cpb.1998.1.237
- Yu, T. K., & Chao, C. M. (2016). Internet misconduct impact adolescent mental health in Taiwan: the moderating roles of internet addiction. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 14(6), 921-936. doi: 10.1007/s11469-016-9641-y
- Jokubaitė, R. (2014). Paauglių rizikingo elgesio internete veiksniai. *Tiltai*, 66(1), 1-12. doi:10.15181/tbb.v66il.775
- Katz, S. J., Lee, T., & Byrne, S. (2015). Predicting parent-child differences in perceptions of how children use the Internet for help with homework, identity development, and health information. *Journal of Broadcasting & Electronic Media*, 59(4), 574-602. doi: 10.1080/08838151.2015.1093479
- Lam, L. T., & Wong, E. M. (2015). Stress moderates the relationship between problematic Internet use by parents and problematic Internet use by adolescents. *Journal of Adolescent Health*, 56(3), 300-306. doi: 10.1016/j.jadohealth.2014.10.263
- Lau, W. W., & Yuen, A. H. (2016). The relative importance of paternal and maternal parenting as predictors of adolescents' home Internet use and usage. *Computers & Education*, 102, 224-233. doi: 10.1016/j.compedu.2016.09.002
- Lee, B. H., & Lee, H. K. (2017). Longitudinal study shows that addictive internet use during adolescence was associated with heavy drinking and smoking cigarettes in early adulthood. *Acta paediatrica*, 106(3), 497-502. doi: 10.1111/apa.13706
- Lee, S., & Chae, Y. (2007). Children's internet use in a family context: influence on family relationships and parental mediation. *CyberPsychology & Behavior*. 10, 640 – 644. doi: 10.1089/cpb.2007.9975
- Lee, S. J., & Chae, Y. G. (2012). Balancing participation and risks in children's internet use: The role of internet literacy and parental mediation. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*, 15(5), 257-262. doi: 10.1089/cyber.2011.0552
- Lim, Y., & Nam, S. J. (2018). Exploring factors related to problematic internet use in childhood and adolescence. *International Journal of Mental Health and Addiction*, 1-13. doi: 10.1007/s11469-018-9990-9
- Liu, Q. X., Fang, X. Y., Deng, L. Y., & Zhang, J. T. (2012). Parent–adolescent communication, parental internet use and internet-specific norms and pathological internet use among Chinese adolescents. *Computers in Human Behavior*, 28(4), 1269-1275. doi: 10.1016/j.chb.2012.02.010

- Nebhinani, N., & Kuppili, P. P. (2018). Pathological internet use in children and adolescents: Problem statement and Preventive strategies. *J. Indian Assoc. Child Adolesc. Ment. Health*, 14 (3):1-8. Paimta iš EBSCOhost duomenų bazės.
- Nikken, P., & de Haan, J. (2015). Guiding young children's internet use at home: Problems that parents experience in their parental mediation and the need for parenting support. *Cyberpsychology: Journal of Psychosocial Research on Cyberspace*, 9(1). doi:10.5817/CP2015-1-3, hdl.handle.net/1765/85519
- O'Neill, B. (2015). Ecological perspectives and children's use of the internet: exploring micro to macro level analysis. *Eesti Haridusteaduste Ajakiri*, 3(2), 32. doi: 10.12697/eha.2015.3.2.02b
- Ólafsson, K. (2011). Is more research really needed? Lessons from the study of children's internet use in Europe. *International Journal of Media & Cultural Politics*, 7(3), 363-369. doi:10.1386/macp.7.3.363_3
- Paluckaitė, U. ir Žardeckaitė-Matulaitienė, K. (2015). Rizikingas elgesys internete: jo formos ir pasekmės tarpasmeniniams santykiams bei asmens privatumui. *Visuomenės sveikata = Public health*, 2015, nr. 3 (70), p. 29-38. Paimta iš <https://hdl.handle.net/20.500.12259/35149>
- Park, S. K., Kim J. Y., & Cho, C. B. (2008) Prevalence of internet addiction and correlations with family factors among South Korean adolescents. *Adolescence*. 43, 895 – 909. Paimta iš EBSCOhost duomenų bazės.
- Păsărelu, C. R., & Dobrea, A. (2018). An investigation of mediators for the relationship between parent mental health and adolescent problematic internet use: a cross-sectional study in Romanian adolescents. *Journal of Evidence-Based Psychotherapies*, 18(2), 97. Paimta iš EBSCOhost duomenų bazės.
- Poli, R. (2017). Internet addiction update: diagnostic criteria, assessment and prevalence. *Neuropsychiatry*, 7(1), 04-08. Paimta iš <http://www.jneuropsychiatry.org/peer-review/internet-addiction-update-diagnostic-criteria-assessment-and-prevalence.pdf>
- Ridders, W., Lawrence, D., Hafekost, J., & Zubrick, S. R. (2016). Internet use and electronic gaming by children and adolescents with emotional and behavioural problems in Australia—results from the second child and adolescent survey of mental health and wellbeing. *BMC public health*, 16(1), 399. doi: 10.1186/s12889-016-3058-1
- Ryan, D. P. J. (2001). Bronfenbrenner's ecological systems theory. Retrieved January, 9, 2012. Paimta iš http://www.floridahealth.gov/AlternateSites/CMS-Kids/providers/early_steps/training/documents/bronfenbrenners_ecological.pdf
- Ruškus, J., Tvirdauskas, D., Kačėnauskaitė, V. ir Tvirdauskienė, R. (2009). Paauglių elgsena elektroninėje erdvėje tyrimo ataskaita. Paimta iš <https://www.draugiskasinternetas.lt/wp-content/uploads/2018/03/tyrimas-elgsena-elektronineje-aplinkoje.pdf>

- Sasson, H., & Mesch, G. (2014). Parental mediation, peer norms and risky online behavior among adolescents. *Computers in Human Behavior*, 33, 32-38. doi: 10.1016/j.chb.2013.12.025
- Shek, D. T., & Yu, L. (2012). Internet addiction phenomenon in early adolescents in Hong Kong. *The Scientific World Journal*, 2012. doi: 10.1100/2012/104304
- Symons, K., Ponnet, K., Walrave, M., & Heirman, W. (2017). A qualitative study into parental mediation of adolescents' internet use. *Computers in Human Behavior*, 73, 423-432. doi:10.1016/j.chb.2017.04.004
- Soo, K., Ainsaar, M., & Kalmus, V. (2012). Behind the curtains of e-state: Determinants of online sexual harassment among Estonian children. *Studies of Transition States and Societies*, 4(2), 34-48. Paimta iš https://www.ssoar.info/ssoar/bitstream/handle/document/36252/ssoar-stss-2012-2-soo_et_al-Behind_the_Curtains_of_e-State.pdf?sequence=1&isAllowed=y&lnkname=ssoar-stss-2012-2-soo_et_al-Behind_the_Curtains_of_e-State.pdf
- Soo, K., Kalmus, V., & Ainsaar, M. (2015). The role of Estonian teachers in the social mediation of children's internet use. Paimta iš EBSCOhost duomenų bazės.
- Statista: Access over 1 million statistics and facts (2017). Paimta iš <https://www.statista.com/statistics/348010/daily-internet-usage-age-group-lithuania/>
- Statista: Access over 1 million statistics and facts (2017). Paimta iš <https://www.statista.com/statistics/377738/household-internet-access-in-lithuania/>
- Subrahmanyam, K., & Lin, G. (2007). Adolescents on the net: internet use and well-being. *Adolescence*, 42, 659 – 677. Paimta iš EBSCOhost duomenų bazės.
- Tao, R., Huang, X., Wang, J., Zhang, H., Zhang, Y., & Li, M. (2010). Proposed diagnostic criteria for internet addiction. *Addiction*, 105(3), 556-564. doi: 10.1111/j.1360-0443.2009.02828.x
- Thomas, J., Kavanagh, J., Tucker, H., Burchett, H., Tripney, J., & Oakley, A. (2007). Accidental injury, risk-taking behaviour and the social circumstances in which young people (aged 12-24) live: a systematic review. London: EPPI-Centre, Social Science Research Unit, Institute of Education, University of London. Paimta iš <http://discovery.ucl.ac.uk/10005259/1/Thomas2007AccidentalInjury.pdf>
- Tuukkanen, T., & Wilska, T. A. (2015). Online environments in children's everyday lives: children's, parents' and teachers' points of view. *Young Consumers*, 16(1), 3-16. doi: 10.1108/YC-03-2014-00430
- Vaala, S. E., & Bleakley, A. (2015). Monitoring, mediating, and modeling: Parental influence on adolescent computer and Internet use in the United States. *Journal of Children and Media*, 9(1), 40-57. doi: 10.1080/17482798.2015.997103

- Valcke, M., De Wever, B., Van Keer, H., & Schellens, T. (2011). Long-term study of safe internet use of young children. *Computers & Education*, *57*(1), 1292-1305. doi:10.1016/j.compedu.2011.01.010
- Van Den Eijnden, R. J., Spijkerman, R., Vermulst, A. A., van Rooij, T. J., & Engels, R. C. (2010). Compulsive internet use among adolescents: Bidirectional parent–child relationships. *Journal of abnormal child psychology*, *38*(1), 77-89. doi: 10.1007/s10802-009-9347-8
- Žibėnienė, G. ir Brasienė, D. (2013). Naudojimasis internetu, internetiniais socialiniais tinklais ir galimai patiriamos grėsmės: mokinių nuomonė. *Socialinės technologijos*, *3* (1), 53-67. doi:10.13165/ST-13-3-1-04
- Wartberg, L., Kriston, L., Bröning, S., Kegel, K., & Thomasius, R. (2017). Adolescent problematic internet use: Is a parental rating suitable to estimate prevalence and identify familial correlates?. *Computers in Human Behavior*, *67*, 233-239. doi: 10.1016/j.chb.2016.10.029
- Wishart, J. (2004). Internet safety in emerging educational contexts. *Computers & Education*, *43*(1-2), 193-204. doi: 10.1016/j.compedu.2003.12.013
- Wong, Y. C. (2010). Cyber-parenting: internet benefits, risks and parenting issues. *Journal of Technology in Human Services*. *28*, 252 – 273. doi: 10.1080/15228835.2011.562629
- Xiao, J., Li, D., Jia, J., Wang, Y., Sun, W., & Li, D. (2019). The role of stressful life events and the Big Five personality traits in adolescent trajectories of problematic internet use. *Psychology of Addictive Behaviors*. doi: 10.1037/adb0000466